

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Katedra církevních dějin a práva

Bakalářská práce

Ravenna jako setkání křesťanského východu
a západu ve světle dochovaných památek

Ravenna as Confluence of Christian Levant and
Occident in the Light of Historic Landmarks

Vedoucí práce:
ThDr. Kamila Veverková, Th.D.

Autor:
Irena Kapinusová

2014

Anotace

Bakalářská práce „Ravenna jako setkání křesťanského východu a západu ve světle dochovaných památek“ pojednává o založení a historii italského města Ravenny. Cílem práce je zachytit historické a dobové pozadí města a popsat umělecké památky, které v dané době vznikly. Zvláštní kapitola je věnována raně křesťanským památkám z 5. a 6. století, které byly v roce 1996 zapsány na seznam UNESCO. Jedná se celkem o osm uměleckých památek. V závěrečné části se práce zabývá zhodnocením významu Ravenny.

Annotation

The Bachelor thesis "Ravenna as a Confluence of Christian Levant and Occident in the Light of Historic Landmarks" is discussing foundation and history of Ravenna, the Italian city. The objection of the work is to put down the town historical and period background and to give account of its artistic relics from the era of its origin. The particular chapter gives attention to eight Christian antiquities of the 5th and 6th centuries that were registered in the UNESCO list in 1996. The work comes to a close with the evaluation of the Ravenna implications.

Klíčová slova

Ravenna - římská říše - Galla Placidia - Theodorich - ariánství - mozaiky - byzantský exarchát - Východ - Západ

Keywords

Ravenna - roman empire - Galla Placidia - Theoderich - arianism - mosaics - byzantine exarchate - Oriente - Occidente

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů. Současně dávám svolení k tomu aby, tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 20. června 2014

.....

Irena Kapinusová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala ThDr. Kamile Veverkové, Th.D. za odborné rady, vedení a trpělivou spolupráci při zpracování této práce.

Seznam zkratek

př. n. l. - před naším letopočtem

n. l. - našeho letopočtu

cit. - citováno

str. - strana

tzv. - takzvaný

r. - roku

sv. - svatý

např. - například

viz. - lze vidět

apod. - a podobně

Obsah

Seznam zkratek	v
Úvod	8
1. Geografická a politická pozice Ravenny a její počátky ...	10
1.1 Dnešní geografická pozice Ravenny	10
1.2 Prehistorická geografická pozice Ravenny	10
1.3 Založení města	13
1.4 Římská Ravenna	14
1.5 Křesťanská Ravenna	21
1.6 Ravenna v období před rozdělením římské říše	22
1.7 Ravenna hlavním městem Západořímské říše	24
1.8 Galla Placidia	27
1.9 Památky z období vlády Honoria a Gally Placidie.....	29
2. Ravenna a vláda barbarů	32
2.1 Odoaker	32
2.2 Theodorich	36
2.3 Konec ostrogótského království	40
3. Byzantská Ravenna	41
3.1 Justinián	41
3.2 Ravenna mezi východem a západem	43
3.3 Exarchát	44
3.4 Langobardi	46
4. Ravenna ve středověku a v novověku	41
4.1 Období různých nadvlád	41
4.2 Renesance	42
5. Raně křesťanské památky v Ravenně zapsané na seznam UNESCO	
5.1 Raně křesťanské a byzantské umění	50
5.2 Neonovo baptisterium ortodoxních	52
5.3 Mausoleum Gally Placidie	54
5.4 Ariánské babtisterium	60

5.5 Arcibiskupská kaple Sant' Andreas	61
5.6 Bazilika Sant' Apollinare Nuovo	62
5.7 Theodorichovo mausoleum	64
5.8 Chrám San Vitale	66
5.9 Bazilika Sant' Apollinare in Classe	67
 6. Závěr význam Ravenny	 69
 Seznam použité literatury	 71
 Summary	 76

Úvod

Záměrem psaní bakalářské práce „Ravenna jako setkání křesťanského východu a západu ve světle dochovaných památek“ byla snaha ukázat jedinečnou důležitost Ravenny v dějinách Itálie a Evropy. Ačkoli se Ravenna zvláštní hříčkou osudu netěší zdaleka takové pozornosti, jako jiná, méně významná italská města, patří se svým neobvykle velkým množstvím zachovalých uměleckých památek mezi velmi významná místa. Tématem mé práce je popis důležitých událostí v historii tohoto města, od jeho založení a počátků pohanských, předkřesťanských a křesťanských na pozadí dochovaných památek. Cílem práce je ukázat Ravennu jako křižovatku různých kultur, jako místo, kde se setkal křesťanský východ a západ, Ravennu mezi Římem a Byzancí, mezi Římany a barbary. Ukázat Ravennu jako kosmopolitní a otevřené město. Kromě popisu dějinně-kulturního prostředí města je věnována zvláštní pozornost jeho architektonickým památkám, kde se dochovalo byzantské umění z 5. až 6. století a které byly v roce 1996 zapsány do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO.

Struktura bakalářské práce odpovídá definovanému záměru, zvolila jsem deskriptivní metodu. První kapitola se zabývá vznikem města, jeho geografickou pozicí a popisuje období dějin Ravenny od prehistorických počátků až po její politické začlenění do římské říše. Druhá kapitola pojednává o době, kdy se město ocitlo pod vládou barbarů. Ve třetí kapitole jsou vyličený události, které se vztahují k údobí, kdy se Itálie dostala pod byzantskou nadvládu. Čtvrtá kapitola je věnována historii města ve středověku a v novověku. První čtyři kapitoly se tedy týkají vlastních dějin města. V páté kapitole je věnována pozornost raně křesťanskému umění a osmi památkám, které byly zapsány na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO. Závěrečná kapitola obsahuje zhodnocení významu Ravenny. K tématu jsem čerpala z knih, na které odkazují

v textu. V úvodu zmíním ty stěžejní, ze kterých jsem čerpala nejvíce.

Při popisu historie města jsem použila zejména informace z knihy, jejímž autorem je Augusto Torre *Ravenna. Storia di 3000 anni*,¹ dále z knihy od Alda Randiho *Storia di Ravenna*² a dále z publikace Maria Pierpaoliho *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*.³ Cenným zdrojem informací mi byla také kniha od Deborah Mauskopf Deliyannis *Ravenna in Late Antiquity*.⁴ Z českých autorů bych zmínila Bohumilu Zástěrovou *Dějiny Byzance*⁵ a Jarmilu Bednaříkovou *Stěhování národů*.⁶ K tématu o raně křesťanských památkách v Ravenně jsem čerpala ze dvou publikací od Giuseppe Boviniho *Ravenna. Arte e storia*⁷ a *Ravenna. I suoi mosaici e i suoi monumenti*.⁸

¹ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967.

² RANDI, Aldo. *Storia di Ravenna*. Ravenna: La Ravegnata, 1952.

³ PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986.

⁴ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

⁵ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila et al. *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1992.

⁶ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila: *Stěhování národů*. Praha: Vyšehrad, 2007.

⁷ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000.

⁸ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. I suoi mosaici e i suoi monumenti*. Ravenna: A. Longo Editore, 2010.

1. Geografická a politická pozice Ravenny a její počátky

1.1 Dnešní geografická pozice Ravenny

Ravenna je italské město, které leží v severovýchodní části Itálie v oblasti Emilia-Romagna a je také hlavním městem stejnojmenné provincie. Město vzniklo na laguně v deltě řeky Pádu, stejně jako sto dvacet kilometrů severně vzdálené Benátky a je spojnici mezi zmíněnými Benátkami a městem Rimini, od kterého ho dělí zhruba padesát pět kilometrů jihovýchodním směrem. Centrum města je dnes vzdáleno přibližně deset kilometrů od západního pobřeží Jaderského moře, od kterého se vlivem zanášení lagun naplaveninami neustále vzdaluje a ačkoli leží ve vnitrozemí, s mořem je propojeno kanálem Candiano, který spojuje přístav Porto Corsini s přímořským letoviskem Marina di Ravenna.

1.2 Prehistorická geografická pozice Ravenny

Hlavním rysem, který určil historii města v antice, byla jeho proměnlivá hydrologická situace.⁹ V prehistorickém a římském období Ravenna ležela přímo na Jaderském pobřeží na jižním kraji delty řeky Pádu. Řeka Pád je nejdelší řekou v Itálii, teče ze západu na východ a v jejím povodí leží mnoho nejvýznamnějších měst Itálie. Systém přítoků Pádu se za posledních dva a půl tisíce let značně změnil. V oblasti Ravenny usazeniny a poklesy půdy zamaskovaly dřívější toky a ramena řeky a rekonstrukce jejich systému před dobou nových map je hypotetická a vychází z popisů starověkých a středověkých autorů a ze zkoumání osídlení, mostů, kanálů a jiných dokladů lidského působení v minulosti. Starověcí autoři zahrnují Ravennu do říčního systému řeky Pádu a většina z nich

⁹ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 21.

mluví o prostředí Ravenny jako o močálovitém.¹⁰ Vypadá to, že od nejranějších dob bylo místo, kde stojí Ravenna, kouskem suché země uprostřed nejvlhčí krajiny. Podle Plinia Staršího¹¹ vstoupila v prvním století našeho letopočtu nejjižnější větev Pádu do Jaderského moře u města Spina¹², což je přibližně dvacet pět kilometrů severně od Ravenny.¹³ Směrem na jihozápad se rozprostírala velká laguna oddělená od moře obrovskými písčnými dunami. Do laguny vtékalo několik řek a kanálů. Přesné rozložení řek, lagun, močálů a kanálů nelze přesně určit, ovšem všichni učenci se shodují, že v prehistorické a římské době se stanoviště Ravenny skládalo z větších a menších úseků země obklopených vodou a oddělených širokým pruhem písčných pobřežních dun.¹⁴ Strabón¹⁵ město popisuje takto: „Velká Ravenna položená na bažinách, postavená na kůlech, protkaná kanály, které lze přejít po mostech nebo přejet přívozem. V plném přílivu je omývána velkým množstvím vody a řekou.“¹⁶ (Strabón, V, 1,7). Toto místo je dále popisováno jako zvláštní, protože i když leží uprostřed bažin a močálů, vzduch je neškodný a tak zdravý, že zde Římané

¹⁰ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 21.

¹¹ Plinius Starší (23 n. l. – 79 n. l.) – římský spisovatel, státní úředník a důstojník. Autor encyklopedického díla *Naturalis historia* (Přírodověda). Zahynul během záchranných prací při výbuchu Vesuvu.

¹² Dnes již neexistující starobylé etruské město, založené přibližně kolem r. 530 př. n. l., v 5. a 4. stol. př. n. l. jeden z nejdůležitějších obchodních přístavů na Jadranu s úzkými vztahy s Řeckem. Jeho důležitost později upadala a obchodní ruch se přesunul do oblasti Ravenny. Pak, zhruba před dvěma tisíci lety, vlivem poklesu půdy město zmizelo, pohlceno ve vodách.

¹³ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 21.

¹⁴ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 21. Srov. TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 8.

¹⁵ Strabón (nar. 64 př. n. l.) – řecký filozof, historik a zeměpisec, autor sedmnáctisvazkového díla *Géografika*, které je jediným nejobsáhlejší antickým zeměpisným pojednáním, jehož úplný text máme k dispozici. Jeho význam tkví ve spolehlivosti údajů sepsaných na základě vlastních zkušeností i v četných svědectvích převzatých ze starších, nedochovaných děl. Přináší zde také i nejstarší zmínky o českých zemích.

¹⁶ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 13–14. Srov. PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, str. 29.

nechávali cvičit gladiátory.¹⁷ Tuto skutečnost popisují rovněž Vitruvius¹⁸ a Svetonius^{19, 20}. A právě v geografické poloze Ravenny, vzhledem k Jaderskému moři, k Pádské nížině a k celému Apeninskému poloostrovu, tkví příčina její velikosti. Tvořila bránu mezi Předalpskou Galií²¹ a zbytkem poloostrova a držela tak klíč k celé Itálii. V místě, kde hory zasahují téměř až k moři, nechávají jen úzký průchod, který tvoří pomyslnou bránu do Itálie. Úzká cesta mezi horami a mořem byla v dobách míru pod politickou kontrolou města Rimini. Avšak kdykoli byl tento vstup do Itálie ohrožen, kontrolu nad přístupem do země převzala Ravenna a to z toho důvodu, že Rimini nebylo snadné bránit, zatímco Ravenna byla nedobytná.²² Byla napadnutelná pouze směrem od moře a to jen někým, kdo by velel válečnému loďstvu. Takže ze strany barbarů, o kterých je známo, že nebyli dobří námořníci a nevlastnili válečnou flotilu, městu nehrozilo nebezpečí.²³ Strabón poukazoval více na skutečnost její polohy mezi bažinami než na pozici vzhledem k moři. Patřil ke společnosti, které se přičilo moře. Kvůli tehdejšímu všeobecnému strachu z moře se volila raději delší cesta po souši.²⁴ Ve starověku byla výjimečná poloha Ravenny téměř jedinečná a dá se srovnat jedině s o něco později založeným městem – Benátkami. Výtečná strategická pozice tak umožnila tomuto osamocenému

¹⁷ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 31.

¹⁸ Marcus Vitruvius Pollio (přibl. 80 př. n. l. – 25 př. n. l.) – římský architekt a vojenský stavitel, autor díla o architektuře a příbuzných oborech známého pod názvem *Deset knih o architektuře*, které věnoval císaři Augustovy jako poděkování za jeho přízeň.

¹⁹ Gaius Suetonius Tranquillus (75 n. l. – 140 n. l.) – římský historik a životopisec, autor díla *De viris illustribus* (o význačných literátech) a *De vita Caesarum*, kde popisuje životopisy dvanácti císařů, od Caesara po Domitiana.

²⁰ PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, str. 29.

²¹ Předalpská Galie bylo římské pojmenování oblasti, která se rozkládá na území dnešní severní Itálie při řece Pádu a je ohraničená horskými masívy Alp a Apenin. Jižní hranici provincie s Itálií tvořila řeka Rubikon.

²² TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 10–11.

²³ Tamtéž, str. 8.

²⁴ HUTTON, Edward. *Ravenna a Study* [online]. New York: E.P. DUTTON & CO, 1913 [cit. 13.7.2013]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/etext/12542>.

a nepřístupnému městu sehrát velmi důležitou roli v dějinách Evropy. Na některých starodávných mincích lze přečíst nápis „Ravenna Felix”.²⁵ A ať už si o tomto titulu nebo proroctví, které se nemuselo vyplnit, můžeme myslet cokoliv, lze tvrdit, že Ravenna měla štěstí na svou polohu, která ji přinesla nesmrtelnost.²⁶

1.3 Založení města

Bezpochyby tuto oblast obývaly v prehistorii menší skupiny lidí, ale archeologické důkazy z té doby jsou velice neucelené. Vše, co je známo o rané historii severovýchodní Itálie, pochází z roztroušených odkazů řeckých a římských autorů. Již v polovině 2. tisíciletí př. n. l. začali řečtí obyvatelé obchodovat s národy sídlícími na Jaderském pobřeží Itálie, kterým klasičtí autoři dávali různá pojmenování a které až do 6. století př. n. l. nebyly identifikovány. Teprve tehdy došlo k vytvoření uspořádanějších politických a kulturních jednotek, které již byly zaznamenány řeckými autory. Byli to Etruskové²⁷, Venetové²⁸ a národ Umbrů²⁹. Později v 6. stol. př. n. l. také začali Itálii severně od Pádu osídlovat Keltové³⁰.³¹

Původ Ravenny však byl tajemný i pro Řeky a Římany a první textové zdroje, které se o ní zmiňují, pocházejí z 1. stol.

²⁵ Šťastná Ravenna.

²⁶ HUTTON, Edward. *Ravenna a Study* [online]. New York: E.P. DUTTON & CO, 1913 [cit. 13.7.2013]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/etext/12542>.

²⁷ Etruskové jsou málo poznané starověké etnikum, které sídlilo v Etrurii, na území dnešní Itálie. Jako svébytná kultura existovali zhruba od 8. stol. př. n. l. a mocenského vrcholu dosahovali v období do 4. stol. př. n. l.. Poté jejich význam výrazně upadl a postupně splynuli s Římem, jehož občanství získali v roce 90 př. n. l.

²⁸ Venetové – indoevropské etnikum, které v prvním tisíciletí př. n. l. obývalo část severní Itálie ohraničenou na severu Alpami a na jihu řekou Pád. Po nich převzala tato oblast název Benátsko (italsky Veneto). V r. 56 př. n. l. byli podrobeni Caesarem.

²⁹ Umbrové – indoevropský kmen sídlící ve starověku v Itálii od horního toku Tiberu po Jaderské moře.

³⁰ Keltové (neboli Galové) – indoevropské kmeny v severním sousedství antického světa.

³¹ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 23.

př. n. l. Klasičtí autoři si odporovali ohledně vzniku Ravenny.³² Podle Strabóna bylo město založeno osadníky pocházejícími z Thesálie³³, kteří podlehli náporu Etrusků a ve 4. a 5. stol. př. n. l. se v této oblasti usadili Umbrové. Oproti tomu Plinius připisuje založení města Sabinům³⁴ a Dionýsios z Halikarnassu³⁵ zase Etruskům.³⁶ Také původ pojmenování města je nejasný. Je pokládáno za nesporné, že přípona *enna* je etruského původu, což nepotvrzuje domněnku, že město opravdu založili Etruskové. Znamená to pouze, že právě etruské pojmenování města bylo převzato Římany.³⁷

1.4 Římská Ravenna

Když si ve 3. století př. n. l. začali Římané podmaňovat Pádskou nížinu, Ravenna stále zůstávala neřímská a to z toho důvodu, že v té době zde sídlili Umbrové, se kterými Římané uzavřeli spojenectví proti Galům. Dalším důvodem byla její izolace od zbytku pevniny a obklopení lagunami, které neposkytovaly mnoho možností k zemědělskému osídlení. Díky tomu zůstávalo toto místo jedinou lokalitou v oblasti Předalpské Galie, které nemělo status římské kolonie a zůstávalo mimo sféru římského vlivu.³⁸

Jméno Ravenna se poprvé v římských historických zdrojích³⁹ začíná objevovat v souvislosti s občanskými válkami v 1. stol. př. n. l. Již tehdy neunikla pozornosti Římanů její vynikající

³² DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 24.

³³ Historická krajina v Řecku.

³⁴ Sabinové byl kmen žijící na území dnešní Itálie. Podle pověsti splynuli s obyvateli Říma v době jeho založení.

³⁵ Dionýsios z Halikarnassu, také Dionysius (nar. 54 př. n. l. - asi 8 n. l.), byl římský historik a spisovatel, který psal řecky. Jeho hlavní dílo, *Římské dějiny*, patří mezi hlavní prameny o starších dějinách Říma.

³⁶ RANDI, Aldo. *Storia di Ravenna*. Ravenna: La Ravegnata, 1952, str. 6-7. Srov. TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 14.

³⁷ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 14-15.

³⁸ Tamtéž, str. 17.

³⁹ V souvislosti s 1. stol. př. n. l. se o Ravenně zmiňuje např. Plútarchos (46 n. l. - 127 n. l.) - řecký filosof, historik a spisovatel, Marcus Tullius Cicero (106 př. n. l. - 43 př. n. l.) - římský řečník, filosof

strategická poloha. Nedobytná ze strany pevniny a zároveň s volným přístupem k otevřenému moři, který umožňoval nepřetržité dodávání zásob, se stala v roce 82 př. n. l. místem, kde se vylodil Metellus⁴⁰, místodržící Sully⁴¹, ve válce vedené proti Mariovi⁴². Metellus zde vytvořil důležité středisko vojenských operací. To byl první kontakt římské námořní flotily s ravennským přístavem, který potvrzuje fakt, že v té době již město existovalo jako organizovaná komunita a jako demografická aglomerace.⁴³ Někdy v té době se z Ravenny stala pro Řím tzv. *civitas foederata*⁴⁴ a posléze byla zařazena k římským obcím.

Ve skutečnosti Ravenna vstoupila do historie, když si ji Gaius Julius Caesar⁴⁵ zvolil v roce 49 př. n. l. jako město, ze kterého posílal své zprávy do Říma a také jako své ústředí, kde jednal se Senátem a kde shromáždil své vojsko před překročením Rubikonu⁴⁶.⁴⁷ Řeka Rubikon nebyla jen pouhou

a spisovatel, římský historik Suetonius, řecký historik Appiános z Alexandrie.

⁴⁰ Quintus Caecilius Metellus Pius (c. 130 př. n. l. - 63 př. n. l.) - římský vojevůdce a státník, který podporoval Luciusa Cornelia Sullu, v občanské válce v r. 82 př. n. l. pro Sullu zabezpečil území Předalpské Galie.

⁴¹ Lucius Cornelius Sulla (138 př. n. l. - 78 př. n. l.) - římský vojevůdce, politik, konzul, vůdce optimátů v letech 82 - 79 př. n. l. vládnul jako doživotní diktátor pod jménem Sulla Felix Imperátor. Nepřátelství mezi ním a Mariem vedlo k občanskému krveprolití a přineslo státu tyranii a zmátek. Oba dva jsou spojováni s pádem římské republiky.

⁴² Gaius Marius (157 př. n. l. - 86 př. n. l.) - římský vojevůdce a politik zvolený sedmkrát konzulem, byl příznivcem populárů a odpůrcem Sully.

⁴³ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 18.

⁴⁴ Spojenecké město.

⁴⁵ Gaius Julius Caesar (100 př. n. l. - 44 př. n. l.) - římský vojevůdce a politik a jeden z nejmocnějších mužů antické historie. Sehrál klíčovou roli v procesu zániku římské republiky a její transformace v monarchii. Překročením řeky Rubikonu v roce 49 př. n. l. zahájil Caesar občanskou válku, na jejímž konci se stal jediným vládcem celého římského státu. Po uchopení moci zahájil rozsáhlé reformy římské společnosti a vlády, také byl zvolen doživotním diktátorem, r. 44 př. n. l. zavražděn.

⁴⁶ Rubikon - řeka, která ústí jižně od Ravenny do Jaderského moře. Ve starověku tvořila hranici mezi Itálií a Předalpskou Galií. Římské právo zakazovalo kterémukoli generálovi překročit řeku se stálým vojskem. Zákon tak chránil republiku před vnitřní vojenskou hrozbou. Když Julius Caesar v roce 49 př. n. l. se svou zkušenou XIII. legií řeku překročil, tento zákon porušil. Tato událost znamenala počátek další fáze římských občanských válek, které přivodily zhroucení republiky a zrod císařství.

⁴⁷ HUTTON, Edward. *Ravenna a Study* [online]. New York: E.P. DUTTON & CO, 1913 [cit. 13.7.2013]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/etext/12542>.

geografickou hranicí mezi římskou Itálií a Galií. Představovala i jeden ze základních principů římského práva a zákon. Tvořila mez Caesarovy jurisdikce, protože římské právo zakazovalo kterémukoli veliteli legií svěřených mu k dobytí Galie, aby jí v čele tohoto vojska prošel zpět do Itálie. Překročení řeky tedy znamenalo překročení pravomocí a vzpouru, protože pro římského občana, narozeného sto let před Kristem, byla autorita vlasti věcí nedotknutelnou.⁴⁸ Tím, že Caesar tuto zásadu porušil, učinil z města stojícího na pokraji římského světa místo, které bylo začleněno kulturně i politicky do vlivu Říma.⁴⁹ Díky Caesarovu revolučnímu kroku prokázala Ravenna poprvé svou výjimečnou pozici ve vztahu k Předalpské Galii a k Itálii. Tato pozice nabyla ještě většího významu, když si město, jako svou námořní základnu, vybral Caesarův nástupce Augustus⁵⁰.

Pádem římské republiky a zrodem římského císařství nastaly v politicko-administrativním uspořádání země velké změny. Jakmile se Augustus ujal své vlády a provedl reorganizaci římské správy, jeden z jeho prvních kroků vedl k zabezpečení území směrem od moře. Tento úkol svěřil flotile, kterou rozdělil na dvě části. Jedna část flotily byla určena pro Západní Středomoří a měla přístav ve městě Miseno v Neapolském zálivu. Druhá část flotily, která měla na starost dohlížet na Východní Středomoří, byla umístěna do Ravenny.⁵¹ Flotila v Ravenně byla označena názvem *classis praetoria* a byla podřízena přímo císaři.⁵² Výraz *praetoria* v názvu flotily vyjadřoval službu vlasti a císaři. Prétoriáni byli vždy

⁴⁸ PASOLINI, Pier Desiderio. *Ravenna e le sue grandi memorie*. Řím: E. Loescher & Company, 1912, str. 4-5.

⁴⁹ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 26. Srov. TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 19.

⁵⁰ Augustus (63 př. n. l. - 14 n. l.) - známý také jako Gaius Iulius Caesar Octavianus, byl prvním císařem římské říše a zakladatelem julsko-klaudijské dynastie, který vládl od roku 27 př. n. l. až do své smrti v roce 14.

⁵¹ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 21-22.

⁵² RANDI, Aldo. *Storia di Ravenna*. Ravenna: La Ravegnata, 1952, str. 6-7.

členové elitní jednotky, která se starala o císařovu osobní ochranu.⁵³ Takto rozmístěné válečné loďstvo, které kotvilo v Misenu a v Ravenně, nemělo od dob Augustových ve Středozemním moři konkurenci. Plinius zaznamenal, že Ravenna měla malý přístav, který postačoval pro potřeby malých obchodníků.⁵⁴ Tento přístav nemohl sloužit požadavkům velké flotily. Proto se Augustus rozhodl v roce 27 př. n. l. postavit nový přístav, vzdálený přibližně 4 kilometry od města směrem na jihovýchod. Nový přístav propojil kanálem *Fossa Augusta* s řekou Pád. *Fossa Augusta* (kanál císař pojmenoval po sobě) tvořila součást systému splavných vodních toků, které spojovaly Ravennu s městy podél Jaderského pobřeží i s vnitřní Itálií. Systém byl používán pro obchodní i vládní potřeby až do 6. století.⁵⁵ Tak kanál *Fossa Augusta* učinil z Ravenny na mnoho století nejdůležitější místo na severním Jadranu, přes které procházel obchod mezi Orientem, severní Itálií a jižní Evropou. Nově vzniklý přístav byl pojmenován po flotile, které sloužil, *Classis*.⁵⁶ Podle *Dia Cassia*⁵⁷ byl přístav schopen pojmut 250 lodí a až 10 tisíc mužů.⁵⁸ Plinius zaznamenal, že v přístavu stál slavný maják, podobný majáku v Egyptě, který neměl v celé Itálii obdoby.⁵⁹

Snad nejlépe líčí Ravennu z doby vlády císaře Augusta historik Jordanes⁶⁰.⁶¹ Neviděl sice přístav ve slavných římských dobách,

⁵³ COLLINS, Roger. *Evropa raného středověku 300-1000*. Praha: Vyšehrad, 2005, str. 31. Srov. ČEŠKA, Josef: *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000, str. 16.

⁵⁴ HUTTON, Edward. *Ravenna a Study* [online]. New York: E.P. DUTTON & CO, 1913 [cit. 13.7.2013]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/etext/12542>.

⁵⁵ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 27.

⁵⁶ Tamtéž, str. 12. Srov. TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 22-23.

⁵⁷ Lucius Cassius Dio Cocceianus (kolem 155 nebo - po roce) - známý jako Cassius Dio, Dio Cassius nebo Dio byl starověký římský historik a státní úředník. Vydal osmdesátisvazkové dějiny Říma, které se nezachovaly celé.

⁵⁸ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 23.

⁵⁹ Tamtéž, str. 23. Srov. DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 28

⁶⁰ Jordanes († po r. 552) - nejspíše gótský historik. O jeho životě se toho mnoho neví, byl sekretář (*notarius*) v římské provincii Moesie, někdy bývá uváděn jako biskup, což se nepodařilo doložit. Ovládal latinu a nejspíše

ale měl skvělou tradici popisu. Jordanes píše: „Toto město leží mezi bažinami, mořem a řekou Pádem a vede k němu jediný přístup. Jeho dávní obyvatelé se prý nazývali *ainetoi*, to znamená „hodní chvály“. Město se nachází v koutu římské říše nad Jónským mořem a řekami vtékajícími do moře je uzavřeno jako ostrov. Od východu má tedy moře. Ten, kdo se z Korkýry a Řecka plaví přímo do Ravenny, má po pravé straně nejprve Épeiros, pak Dalmácii, Liburnii a Histrii, a tak za pomoci vesel dopluje až k Venetům. Od západu má však toto město bažiny, přes něž se dá projít jediným velmi úzkým průchodem jakoby branou. Na sever od Ravenny se nachází jedno rameno Pádu, kterému se říká Askonův kanál. Na jihu také teče Pád, nazývaný král mezi italskými řekami, jenž se také nazývá Eridanus. Císař Augustus nechal svést jeho proud do velmi širokého koryta, jehož sedmina teče skrze Ravennu a svým ústím vytváří krásný přístav, o němž, jak dosvědčuje Dio,⁶² se dříve věřilo, že může bezpečně pojmout loďstvo dvou set padesáti lodí. Favius⁶³ píše, že to, co dříve bývalo přístavem, je nyní velmi rozsáhlým sadem, plným stromů, z nichž již nevisejí plachty, ale jablka. Město se pyšní třemi jmény a nachází se na trojím místě: na jednom se mu říká Ravenna, na druhém Classis a mezi nimi Caesarea, jež se nalézá mezi městem a mořem a je plná změkčilosti. Je u ní pláž s jemným pískem, vhodná k jízdě na koni.“⁶⁴ Později, když úroveň terénu, na kterém Ravenna stojí, v průběhu dalších století klesala, laguna vyschla a moře ustoupilo od města, Classis i Caesarea úplně zanikly.

také řečtinu. Napsal dvě díla, *Romana* věnující se dějinám Říma a známější *De origine actibusque Getarum* (Getica), které jako jedno z mála zachycuje počátky Gótů.

⁶¹ HUTTON, Edward. *Ravenna a Study* [online]. New York: E.P. DUTTON & CO, 1913 [cit. 13.7.2013]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/etext/12542>.

⁶² Dio Cassius.

⁶³ Rukopisy tu uvádějí tvary Fabius i Favius. Není jasné, o koho se jedná (může jít o zkomolené jméno neznámého historika, Ablabia, na něhož Jordanes dříve odkazoval).

⁶⁴ JORDANES. *Gótské dějiny. Římské dějiny*. Praha: Argo, 2012, str. 70.

Augustovou vládou pak začala více než dvě století trvající doba míru a prosperity, známá jako *Pax Romana* (římský mír). A právě v této době začala říši zaplavovat nová víra - křesťanství.⁶⁵ V dlouhém období míru, které zažívala Itálie v období říše, o Ravenně není mnoho zmínek. Ačkolí se z tohoto období mnoho památek nezachovalo, přesto víme o existenci chrámů, amfiteátru, lázní, cirků, fóra a různých veřejných staveb. Kromě několika fragmentů se však nezachovalo nic, co by nám blíže určilo jejich umístění. Císař Claudius⁶⁶ nechal zbudovat první městské hradby a v r. 43 n. l. postavil nebo přestavil velkolepou bránu Porta Aurea (zlatá brána), která byla v r. 1582 zničena Francouzi, ale podrobnosti se dochovaly v renesančních kresbách. Nebyla to brána, která sloužila na obranu, ale spíše dvojitý vítězný oblouk položený na šesti korintských sloupech. Na úlomku, který se dochoval, je vzpomenuto právě jméno císaře Claudia.⁶⁷ Vzdávající důležitost Ravenny a s tím spojená expanze obyvatel přinesly další rozvoj infrastruktury města. Prudce rostoucí počet obyvatel odhalil jednu slabinu - nedostatek pitné vody. Tuto slabinu odstranil na počátku 2. stol. n. l. císař Traianus tím, že nechal zřídit téměř 70 km dlouhý akvadukt, později v roce 502 n. l. byl akvadukt restaurován Theodorichem.⁶⁸ Protože bylo město izolované od okolního světa, stalo se často místem pro vyhoštění nebo nucený pobyt důležitých osob. V Ravenně dožil svůj život král Marobud⁶⁹ internovaný za Tiberiových vlády.⁷¹

⁶⁵ HUTTON, Edward. *Ravenna a Study* [online]. New York: E.P. DUTTON & CO, 1913 [cit. 13.7.2013]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/etext/12542>.

⁶⁶ Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus (10 př. n. l. - 54 n. l.) byl římský císař z julsko-klaudijské dynastie, vládnoucí od roku 41 až do své smrti.

⁶⁷ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 31. Srov. TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 24.

⁶⁸ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 24. Srov. HUTTON, Edward. *Ravenna a Study* [online]. New York: E.P. DUTTON & CO, 1913 [cit. 13.7.2013]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/etext/12542>.

⁶⁹ Marobud (35 př. n. l. - 38 n. l.) - král germánského kmene Markomanů a první historicky doložený panovník vládoucí na českém území v období 9 n. l. až 18 n. l. Poté, co se mezi germánskými kmeny rozhořely vnitřní

Zřízení velkého vojenského uskupení mělo vliv nejen na ravennskou populaci, ale také na sousední venkov, protože pro zásobování flotily bylo nutné zvýšit dovoz potřebného zboží z okolí. Zároveň rostl obchod nejen s vnitrozemím, ale také s přímořskými sousedy. Období 2. stol. znamenalo pro město dobu rozkvětu. Dokazují to archeologické vykopávky, při kterých byly nalezeny keramické nádoby dovážené z centrální Itálie, v Ravenně byly plněné vínem a exportovány dále po Středomoří. Víno bylo dováženo z Dalmátského pobřeží a z ostrova Rhodos. Byly nalezeny i důkazy po olivovém oleji ze Španělska. Od 2. stol. n. l. byly v Ravenně vyráběny sarkofágy a jiná sochařská díla.⁷²

Tak veliký přístav s velmi živým obchodním ruchem ovlivnil změny ve složení obyvatel v jeho okolí. Populaci zde sídlící tvořili příslušníci z různých národnostních skupin. Žili zde dalmatští Ilyrové, Řekové a Asiaté, Syřané, Egypťané a orientální národnostní menšiny obecně.⁷³ Nebyli to jen vojáci legií, veteráni, kteří zde zůstali po skončení služby, členové posádek lodí, ale i obchodníci a různí řemeslníci, kterým prosperující město přinášelo možnost obživy a o jejichž přítomnosti svědčí nápisy v dochovaných dílnách. A právě tato společnost sehrála úlohu prostředníka nových myšlenek a vytvořila podmínky pro pronikání a rozšíření křesťanství v této oblasti.⁷⁴

rozbíje se po svém svržení a po vzestupu moci svého protivníka cheruského knížete Arminia v r. 19 n. l. uchýlil pod římskou ochranu. Byl však internován a zbytek života strávil v Ravenně, kde byl i pohřben. Je ironií osudu, že podobný osud zajatce v Ravenně sdílela i Thuselda, manželka jeho největšího, v té době již mrtvého, protivníka a její syn Thumelicus.

⁷⁰ Tiberius Julius Caesar Augustus (42 př. n. l. – 37 n. l.) – římský císař od roku 14 až do své smrti.

⁷¹ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 25.

⁷² DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 31. Srov. TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 34–35.

⁷³ MASCANZONI, Leardo. *Ravenna. Una storia millenaria*. Firenze: Giunti Editore, 1990, str. 5.

⁷⁴ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 30. Srov. MASCANZONI, Leardo. *Ravenna. Una storia millenaria*. Firenze: Giunti Editore, 1990, str. 5.

1.5 Křesťanská Ravenna

Jako v mnoha jiných městech římského světa byla Ravenna seznámena s křesťanstvím v období říše. Agnellus⁷⁵ tvrdí,⁷⁶ že prvním biskupem v Ravenně byl Apollinare⁷⁷, kterého do města vyslal sám sv. Petr a který zemřel mučednickou smrtí za vlády císaře Vespasiána⁷⁸. Apolinář v Ravenně učinil několik zázraků a získal mnoho lidí pro víru. Tvrzení o založení křesťanské obce v Ravenně Apolinářem do jisté míry potvrzuje fakt, že nad jeho hrobem byla r. 549 n. l. postavena bazilika sv. Apolináře v Classe. Moderní badatelé jsou však skeptičtí a na základě archeologických důkazů kladou původ první křesťanské komunity na konec 2. až počátek 3. stol. n. l.⁷⁹ Neexistuje žádný důkaz ani dokumentace, které by potvrzovaly existenci křesťanské obce v Ravenně před tímto obdobím.⁸⁰ Vyprávění o prvním biskupovi v Ravenně Agnellus opřel o informace z textu, který

⁷⁵ Andreas Agnellus z (asi 805 n. l. - po 846 n. l.) - kněz a historik z italské šlechtické rodiny. Autor *Liber Ecclesiae pontificalis Ravennatis*, kde popisuje život biskupů v Ravenně a za vzor si bere *Liber pontificalis romano*. V díle je popsáno osm století dějin ravennské církve (od sv. Apolináře až po (835-846), současník spisovatele), historický význam mají i informace, které vrhají světlo na vztah mezi ravennskou a římskou církví a popis topografie a starobylých památek Ravenny.

⁷⁶ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 38. Srov. TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 29-30.

⁷⁷ Apolinář z Ravenny byl křesťanský světec, který s narodil v Antiochii, odkud přišel do Říma společně se sv. Petrem v r. 44 n. l. za vlády císaře Claudia. Byl pokládán za zakladatele křesťanské obce, byl jejím biskupem a zemřel jako mučedník. K jeho osobě se vztahuje mnoho legend. Jedna legenda říká, že Apolinář byl ustanoven biskupem samotným apoštolem Petrem a žil asi 75 let. Při jednom přepadení provedeném nekřesťany byl týrán a bolestně zabit. Podle jiné legendy přežil mučení a odešel do Dalmácie, aby zde šířil víru. V jiných legendách se jeho život datuje kolem roku 200. Apolinářův hrob leží v Ravenně. V roce 549 n. l. podle něj byla slavnostně pojmenována bazilika sv. Apolináře v Classe vystavěná nad jeho hrobem. Jeho ostatky byly v polovině 9. století přeneseny do kostela sv. Apolináře Nuovo v Ravenně, protože druhá bazilika byla díky své poloze snadno přístupná zlodějům. Ostatky se dnes nacházejí mimo jiné také v kostele sv. Apolináře v Remagenu, v Gorkumu, Dijonu, Remeši a v kostele sv. Lambarta v Düsseldorfu.

⁷⁸ Titus Flavius Vespasianus (9 n. l. - 79 n. l.) - známý jako Vespasianus (Vespasián), byl císař od roku 69 až do své smrti. Stal se zakladatelem flaviovské dynastie, která vládla od okamžiku jeho nástupu na trůn až do roku 96. Po jeho úmrtí převzal moc ve státě jeho syn Titus a po něm Vespasianův druhorozený syn Domitianus.

⁷⁹ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 29-30. Srov. PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, str. 59.

⁸⁰ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 29.

je znám jako *Passio sancti Apollinaris* a který byl sepsán v polovině sedmého stol. n. l. ravennským arcibiskupem Maurem⁸¹ s cílem obdržet od byzanstského císaře Konstanse II.⁸² potvrzení o autokefalii⁸³ a učinit tak ravennskou církevní obec nezávislou na Římu.⁸⁴ Legenda o Apolinárii jako o prvním biskupovi, kterého vyslal samotný apoštol Petr, byla sepsána za účelem poukázat na apoštolský původ prvního ravennského biskupa a podpořit tak snahu ravennské církevní obce o samostatnost, čehož se skutečně dosáhlo a v r. 666 n. l. arcibiskup Mauro získal k nelibosti papeže Vitaliana⁸⁵ od císaře privilegium autokefalie.⁸⁶

1.6 Ravenna v období před rozdělením římské říše

Římským impériem v pozdní antice otrásaly změny vyvolávající hlubokou krizi. Říše byla vystavena neustálému náporu germánských kmenů.⁸⁷ Germáni, kteří byli ze svých původních sídel vytlačováni hunskými nomádky, byli přitahováni bohatstvím římských provincií a podnikali sílící útoky na severní a západní hranici římské říše.⁸⁸ Trvalé války zvýšily význam vojska ve státě a to se stalo hlavní oporou císařské moci. Do vojenské služby byli velmi často najímáni právě Germáni. Ve 4. a 5. stol. n. l. již byl podíl barbarů na obraně říše tak významný, že zastávali i funkce významných

⁸¹ Mauro (606 n. l. – 673 n. l.) – ravennský arcibiskup od r. 642 n. l. do r. 671 n. l.

⁸² Konstans II. (630 n. l. – 668 n. l.) – byzantský císař vládoucí od roku 641 n. l. až do své smrti v r. 668, kdy byl zavražděn.

⁸³ Autokefalie – nezávislost či svébytnost církve, která není závislá na metropolitovi.

⁸⁴ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 29.

⁸⁵ Vitalianus (zemř. r. 672 n. l.) – od r. 657 až do smrti papež katolické církve. S velkým zaujetím se věnoval poměrům v anglické církvi.

⁸⁶ SIMONINI, Augusto. *Autocefalia ed Esarcato in Italia*. Ravenna: A. Longo Editore, 1969, str. 82. Srov. PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, str. 13.

⁸⁷ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila et al. *Dějiny Byzance*. Praha : Academia, 1992, str. 21.

⁸⁸ ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. 3. Vyd. Praha: Kalich, 1990, str. 147-150. Srov. COLLINS, Roger. *Evropa raného středověku 300-1000*. Praha: Vyšehrad, 2005, str. 76-78.

velitelů. Bez barbarů by se už pozdně římská říše barbarům neubránila.⁸⁹

V průběhu 3. stol. n. l. upadalo mnoho italských měst a Ravenna nebyla výjimkou. Její důležitost klesala také v důsledku politické a vojenské nestability a ani nenajdeme nikde zmínku o italské flotile na konci tohoto století.⁹⁰ Archeologické vykopávky ukazují na velmi progresivní vyliďňování města v té době. Na většině vykopaných pohřebišť se nacházejí hroby před 3. stol. n. l. nebo po 5. stol. n. l., ale z období mezi tím se nenašlo nic.⁹¹ Úpadek flotily měl rovněž dopad na vodní toky Ravenny, vodní systémy kolem města nebyly řádně udržovány, laguna i přístav vysychaly a plnily se nánosy a bahnem. V roce 330 n. l. přestěhoval císař Konstantin⁹² základnu flotily do nového hlavního města říše – Konstantinopole. Vykopávky dále dokazují, že se posunula obydlí z Ravenny směrem do předměstských oblastí kolem Classe. Zde vykopané domy byly stále udržované a přestavované, i když byly menší ve srovnání s dřívějšími sídly v Ravenně. Přestože obchodní ruch v přístavu zcela neustal, změnila se jeho struktura. Spojení s Východem si podrželo důležitost a keramické nálezy dosvědčují značný růst dovozu ze severní Afriky.⁹³ Vcelku se ovšem město stalo jen pouhou skořápkou toho, čím bylo v době svého rozkvětu ve 2. stol. n. l. Římský básník Ausonius⁹⁴, který kolem r. 385 n. l. sepsal „seznam

⁸⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila: *Stěhování národů*. Praha: Vyšehrad, 2007, str. 33. Srov. OSTROGORSKY, Georg. *Storia dell'impero bizantino*. Torino: Einaudi, 1968, str. 46.

⁹⁰ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 36.

⁹¹ Tamtéž, str. 37.

⁹² Konstantin I. Veliký (273 n. l. – 337 n. l.) – roku 312 se stal jediným císařem Západu a v r. 324 jediným vládcem celé říše.

⁹³ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 38.

⁹⁴ Decimus Magnus Ausonius (310 n. l. – 395 n. l.), byl římský básník, právník, rétorik a učitel gramatiky.

vznešených měst", Ravennu na tomto seznamu vůbec nezmiňuje.⁹⁵ Nikdo nemohl předvídat, co se stane po r. 400 n. l.

1.7 Ravenna hlavním městem Západořímské říše

Na konci 3. stol. n. l. císař Dioklecián⁹⁶ provedl reformu správy římské říše. Rozděлил říši na východní a západní část. Hlavním městem západní části se stal Milán. V r. 324 n. l. císař Konstantin tyto dvě poloviny říše sjednotil a hlavním městem učinil Konstantinopol (město Konstantinovo), při jehož výstavbě se snažil, aby se uspořádáním podobalo Římu. Město nechal vystavit na místě staré řecké osady s názvem Byzantion (odtud pak pojmenování Byzanc, nebo byzantská říše pro východořímskou říši, které v 16. stol. n. l. začali používat italští humanisté).⁹⁷ Milán zůstal západním administrativním centrem. Roku 313 n. l. zde císař Konstantin Ediktem milánským povolil v celé říši křesťanství. Po Konstantinově smrti byla říše opět rozdělena a jeho západní nástupci vládli z Milána. Řím zůstal sídlem Senátu a symbolických jádrem říše, ovšem bez stálé účasti vládců.⁹⁸

Císař Theodosius⁹⁹ spojil v r. 394 n. l. celou říši pod svou vládu. V roce 395 n. l. Theodosius zemřel a vláda nad říší byla rozdělena mezi jeho dva syny, staršího Arkadia¹⁰⁰, kterému připadl Východ se sídlem v Konstantinopoli a mladšího

⁹⁵ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 38.

⁹⁶ Gaius Aurelius Valerius Diocletianus (245 n. l. – 316 n. l.) – římský císař v letech 284 až 305, započal řadu administrativních a hospodářských reforem.

⁹⁷ VAVŘÍNEK, Vladimír a BALCÁREK, Petr. *Encyklopedie Byzance*. Praha: Libri, 2011, str. 69.

Srov. OSTROGORSKY, Georg. *Storia dell'impero bizantino*. Torino: Einaudi, 1968, str. 26.

⁹⁸ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 41. Srov. ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 1990, str. 109.

⁹⁹ Theodosius I. (347 n. l. – 395 n. l.) – římský císař v letech 379 až 395, jako poslední římský císař vládl pevnou rukou na Západě.

¹⁰⁰ Flavius Arkadius (Arkadios) (377 n. l. – 408 n. l.) – císař východní části římské říše od r. 395 do své smrti.

Honorius¹⁰¹, který měl spravovat Západ se sídlem v Milánu.¹⁰² V době nástupu na trůn byl Honorius ještě dítě, proto ho Theodosius zanechal pod dohledem věrného a schopného armádního velitele Stilichona¹⁰³, se kterým byl také příbuzensky spřízněný. Formálně zůstala říše jednotná, ve skutečnosti však vznikly dva samostatné císařské dvory, které si utvořily vlastní politickou a kulturní identitu. Nadále se od sebe stále více vzdalovaly a jednotící funkci nedokázalo zastat ani vítězné křesťanství.¹⁰⁴ Vpády barbarských kmenů ztěžovaly spojení mezi oběma částmi rozdělené říše a upadala i vzájemná znalost druhého jazyka, to je latiny na Východě a řečtiny na Západě.¹⁰⁵ Důvodem tohoto neblahého vývoje byla i slabost obou císařů, kteří postrádali jakoukoli schopnost vládnout či velet vojsku. Jestliže o Arkadiovi historici prohlašovali, že byl neschopný, tak o jeho bratrovi Honoriovi byli toho mínění, že byl malodušný.¹⁰⁶ Oba dva byli pouhou loutkou v rukou svých poradců a nechali se ovlivňovat dvorskými hodnostáři a úředníky, kteří zvyšovali napětí mezi Východem a Západem. Na dvoře bujely intriky, zatímco obrana říše závisela na germánských velitelích.¹⁰⁷ V roce 401 n. l. začali alpskými průsmyky do severní Itálie pronikat Vizigóti¹⁰⁸ v čele

¹⁰¹ Flavius Honorius (384 n. l. - 423 n. l.)- císař západní části římské říše od roku 395 až do své smrti.

¹⁰² DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 43. Srov. ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. Praha: Kalich, 1990, str. 149.

¹⁰³ Flavius Stilicho (359 n. l. - 408 n. l.) - generál západní části římské říše polobarbarského původu.

¹⁰⁴ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila et al. *Dějiny Byzance*. Praha : Academia, 1992, str. 48. Srov. ČEŠKA, Josef: *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000, str. 174-175. Srov. OSTROGORSKY, Georg. *Storia dell'impero bizantino*. Torino: Einaudi, 1968, str. 48.

¹⁰⁵ DOSTÁLOVÁ, Růžena, *Byzantská vzdělanost*. 2.vyd. Praha: Vyšehrad, 2003, str. 54. Srov. OSTROGORSKY, Georg. *Storia dell'impero bizantino*. Torino: Einaudi, 1968, str. 50.

¹⁰⁶ RANDI, Aldo. *Storia di Ravenna*. Ravenna: La Ravegnata, 1952, str. 58.

¹⁰⁷ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila et al. *Dějiny Byzance*. Praha : Academia, 1992, str. 49. Srov. TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 57.

¹⁰⁸ Visigóti - skupina germánských kmenů.

s Alarichem¹⁰⁹. Stilicho sice jejich postup zastavil, ale kvůli hrozícímu nebezpečí v roce 402 n. l. císař Honorius přenesl svou rezidenci z Milána do Ravenny, jejíž bažinaté okolí a spojení s mořem byly zárukou bezpečí.¹¹⁰ Do města se zároveň přesunulo sídlo prefekta praetoria, což byla tradiční římská funkce hlavního civilního úředníka. Tak se Ravenna poprvé ve své historii stala hlavním městem západořímské říše a zůstala jím až do r. 476 n. l.¹¹¹ Na počátku 5. stol. n. l. římskou říši otřásaly problémy, které se týkaly jednak ohrožení ze strany Germánů a jednak rozporů vznikajících uvnitř církve. Období Honoriovy vlády znamenalo začátek jejího rozkladu.¹¹²

Přemístění císařského dvora do Ravenny mělo pro rozvoj města a jeho budoucí osud zásadní význam. Nebezpečí invaze barbarů, které vedl Alarich, ovlivnilo císařův výběr ve prospěch místa, ze kterého bylo lepší spojení s Konstantinopolí, hlavním městem východořímské říše.¹¹³ S Alarichem, který se dožadoval nejen pravidelných dodávek potravin a hotovosti, ale i přidělení úřadu nejvyššího vojenského velitele, v r. 407 n. l. uzavřel Stilicho dohodu, že mu vše včetně vytouženého titulu obstará výměnou za loajalitu Gótů k západní části říše, za což byl ovšem tento západořímský generál ve východní části říše prohlášen za veřejného nepřítel.¹¹⁴

Stilichona, silně zapleteného do politiky, nechal Honorius po vzrůstajících rozporech v r. 408 n. l. v Ravenně zabít. Tím připravil Západ o jednoho z nejlepších generálů a tak měli

¹⁰⁹ Alarich v letech 395 – 410 n. l. král Visigótů, nejdříve bojoval v římském vojsku jako velitel gótského oddílu, později se proti Římanům obrátil a v r. 410 n. l. dokonce dobyl a zustošil Řím.

¹¹⁰ ČEŠKA, Josef: *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000, str. 182.

¹¹¹ PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, str. 76.

¹¹² ZÁSTĚROVÁ, Bohumila et al. *Dějiny Byzance*. Praha : Academia, 1992, str. 49.

¹¹³ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 47.

¹¹⁴ COLLINS, Roger. *Evropa raného středověku 300–1000*. Praha: Vyšehrad, 2005, str. 80–81.

barbaři volnou cestu k pronikání do říše.¹¹⁵ Alarich této příležitosti využil a v r. 408 n. l. jeho vojsko dorazilo do Itálie. Honorius, bezpečně usazený v Ravenně, netoužil po dalším gótském generálovi a na Alarichovy požadavky nereagoval. Alarich po neúspěšném vyjednávání s císařem a po třetím obléhání Říma v létě roku 410 „věčné město“ dobyl a vystavil ho třídenému drancování.¹¹⁶ Vizigóti se poté z Říma odebrali na jih Itálie a odsud se zamýšleli přepravit do Afriky. Na konci roku 410 n. l. však Alarich náhle zemřel a nástupcem se stal jeho švagr Athaulf¹¹⁷.¹¹⁸ Athaulf po dohodě s Honoriem odvedl barbary r. 412 n. l. do jižní Galie. Jako rukojmí ho byla nucena následovat sestra císaře Honoria Galla Placidia, zajatá v r. 410 n. l. při plenění Říma, která se později stala jednou z nejvýznamnějších žen posledního období západořímské říše.¹¹⁹

1.8 Galla Placidia

Elia Galla Placidia se narodila někdy mezi r. 388 n. l. až n. l. v Konstantinopoli jako dcera císaře Theodosia a jeho druhé ženy Gally, takže byla nevlastní sestra Honoria a Arcadia.¹²⁰ Své mládí strávila v Itálii, v péči Sereny, své sestřenice a manželky Stilichona. Poté, co byl Stilicho zabit a Alarich poprvé v r. 409 n. l. napadl Řím, žily Galla a Serena ve městě. Serena byla záhy obviněna z konspirace s nepřítelem, odsouzena a zardoušena (Galla údajně svědčila proti ní).¹²¹

¹¹⁵ ČEŠKA, Josef: *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000, str. 183-186.

¹¹⁶ Tamtéž, str. 187. Srov. COLLINS, Roger. *Evropa raného středověku 300-1000*. Praha: Vyšehrad, 2005, str. 82-83.

¹¹⁷ Athaulf – visigótský král od r. 410 n. l. až do svého zavraždění v r. 415 n. l.

¹¹⁸ ČEŠKA, Josef: *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000, str. 187.

¹¹⁹ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila: *Stěhování národů*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2007, str. 91.

¹²⁰ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 44. Srov. RANDI, Aldo. *Storia di Ravenna*. Ravenna: La Ravegnata, 1952, str. 59.

¹²¹ Tamtéž, str. 44. Srov. ČEŠKA, Josef: *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000, str. 187.

V r. 414 n. l. byla Galla Placidia provdána za Athaulfa a následovala ho do Španělska. Zde se jí po roce narodil syn, který dostal příslibné jméno Theodosius, ale dítě brzy zemřelo. V r. 416 n. l. byl Athaulf zavražděn a Galla se vrátila ke dvoru císaře Honorio, kde byla r. 417 n. l. provdána za římského generála Constantia¹²². O rok později se jí narodila dcera Honorio¹²³ a v roce 419 n. l. syn Valentinianus¹²⁴, budoucí císař.¹²⁵ O dva roky později učinil císař Honorio z Constantia svého spoluvladaře, ten však již po sedmi měsících zemřel a zanechal po sobě dvouletého Valentiniana. Galla Placidia obdržela titul *Augusta*¹²⁶.¹²⁷ Kolem r. 422 n. l. se zhoršily vztahy mezi Gallou Placidii a jejím císařským bratrem, a tak v r. 423 n. l. odešla Galla Placidia se svými dětmi do Konstantinopole.¹²⁸ Zde ji však příliš vřele nepřijali a ani po smrti Honorio v r. 423 n. l., který zemřel bez dědiců, ji císař Theodosius II.¹²⁹ zpočátku nepodporoval v jejích nárocích na uvolněný císařský trůn. Nakonec ale v r. 424 n. l. dědické nároky pětiletého Valentiniana prosadil, jmenoval ho císařem a poslal ho i s matkou v doprovodu armády do Itálie.¹³⁰ V r. 425 n. l. byl Valentinianus díky pomoci východořímského dvora v Římě korunován za císaře a Galla Placidia se stala regentkou. Za

¹²² Flavius Constantius, také Constantius III. byl římský vojevůdce západořímské říše. V roce 421 se stal spolucísařem císaře Honorio, zemřel v r. 421 n. l.

¹²³ Justa Grata Honorio (417 n. l. – 454 n. l.)

¹²⁴ Flavius Valentinianus, také Valentinianus III. (419 n. l. – 455 n. l.) – od roku 425 až do své smrti císař západořímské říše

¹²⁵ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 44.

¹²⁶ Augusta – latinsky vznešená. Součást titulu římských a byzantských císařů.

¹²⁷ ČEŠKA, Josef: *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000, str. 189. Srov. RANDI, Aldo. *Storia di Ravenna*. Ravenna: La Ravegnata, 1952, str. 64–65.

¹²⁸ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 44. Srov. PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, s. 11.

¹²⁹ Flavius Theodosius, také Theodosius II. (401 n. l. – 450 n. l.) – východořímský císař od r. 408 až do své smrti.

¹³⁰ ČEŠKA, Josef: *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000, str. 191. Srov. PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, str. 85.

svého syna vládla až do r. 437 n. l. jako císařovna-matka.¹³¹ Valentinianus III. byl poslední panovník z theodosiovské dynastie. Vládl až do své smrti v r. 455 n. l., kdy zemřel následkem atentátu při vojenské přehlídce.¹³² Vláda císařovny-matky je spojována s působením tří významných vojenských velitelů, kterými byli Aetius¹³³, Bonifatius¹³⁴ a Felix¹³⁵, mezi kterými panovala velká řevnivost.¹³⁶ Všichni tři se navzájem nenáviděli a v neustálých vzájemných bojích vyčerpávali své politické i vojenské kvality a ničili sebe i impérium.¹³⁷ O Galle Placidii je známo, že byla velice zbožná a štědře podporovala stavbu a výzdobu církevních budov v Ravenně. Známa je také její bohatá korespondence s předním církevním otcem Augustinem^{138, 139}.

1.9 Památky z období vlády Honoria a Gally Placidie

Ravenna byla hlavním městem západořímské říše necelých osmdesát let a během této krátké doby se velmi rozrostla. Byly postaveny nové městské zdi, zvýšil se počet jejích obyvatel, byla obohacena o paláce, civilní i církevní stavby a umělecké památky a byla upravována tak, aby se podobou co nejvíce

¹³¹ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 44. Srov. PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, str. 86.

¹³² ČEŠKA, Josef: *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000, str. 225.

¹³³ Flavius Aetius (390 n. l. – 454 n. l.) – západořímský vojenský velitel, od r. 433 až do své smrti zastával funkci magistra militum (vrchní velitel vojska) a neúnavného obránce upadající říše. Byl zavražděn v paláci v Ravenně, snad rukou samotného císaře a spolu s ním zemřel i pretoriánský prefekt Boëthius.

¹³⁴ Bonifatius (zemř. 432 n. l.) – vojenský velitel, kterému byly svěřeny provincie v Africe a kterému Galla Placidia vděčila za pomoc po Honoriově smrti.

¹³⁵ Flavius Constantius Felix (zemř. 430 n. l.) – politik západořímské říše, od r. 425 n. l. až do smrti velitel armády.

¹³⁶ PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, str. 86.

¹³⁷ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 71.

¹³⁸ Svatý Augustin (354 n. l. – 430 n. l.) – biskup, učitel církve a významný raně křesťanský teolog a filozof.

¹³⁹ PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, str. 86.

přiblížila Konstantinopoli.¹⁴⁰ Z provinčního města se stalo velkolepé a skvoucí politické, kulturní a náboženské centrum.¹⁴¹ Změna se dotkla i sídla biskupa, které bylo definitivně přeneseno z Classe do Ravenny.¹⁴² Zde byla postavena nová katedrála, která byla pojmenována Ursiana po svém zakladateli biskupovi Orsovi¹⁴³. Budova byla renovována v polovině 5. stol. n. l. na popud biskupa Neona¹⁴⁴, který nechal nedaleko vybudovat Arcibiskupský palác a Babtisterium (nyní Neonovo). Mezi další významné církevní stavby z období vlády Honoria a Gally Placidie patří kostel Santa Croce, kostel San Giovanni Evangelista (který je spojován se slibem, který učinila Galla Placidia na moři během své cesty z Konstantinopole do Ravenny), nádherné Mausoleum Gally Placidie, kostely Santi Apostoli, San Pietro Maggiore (nyní San Francesco), bazilika Sant'Agnese (nezachovala se), kostel San Lorenzo di Cesarea (rovněž se nezachoval), kostel Sant'Agata Maggiore, San Giovanni Battista a kostel Sant'Andrea Maggiore (byl zbořen).¹⁴⁵

Přemístění biskupského sídla z Classe do Ravenny byl začátek sledu událostí, které poznamenaly pozici církve v Ravenně. Přítomnost rezidence císaře změnila postavení ravennského biskupa, které získalo na vážnosti a autoritě, ale zároveň vyžadovala, aby tento titul získala jen osobnost výjimečných kvalit, přijatelná pro císařský dvůr a zároveň pozvedající

¹⁴⁰ PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, str. 88-90.

¹⁴¹ MASCANZONI, Leardo. *Ravenna. Una storia millenaria*. Firenze: Giunti Editore, 1990, str. 7. Srov. RANDI, Aldo. *Storia di Ravenna*. Ravenna: La Ravegnata, 1952, str. 56.

¹⁴² TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 31. Srov. MASCANZONI, Leardo. *Ravenna. Una storia millenaria*. Firenze: Giunti Editore, 1990, str. 8.

¹⁴³ Orso (lat. Ursus) (zemř. kolem. 412 n. l.) – biskup v Ravenně v době, kdy se stala hlavním městem západořímské říše.

¹⁴⁴ Neon – biskup v Ravenně od r. 451 do r. 468 n. l., v chronologii ravennských biskupů následuje Petra Chrysologa.

¹⁴⁵ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. I suoi mosaici e i suoi monumenti*. Ravenna: A. Longo Editore, 2010, str. 12.

prestiž církevní instituce v Ravenně.¹⁴⁶ Tyto nároky ve své osobě splňoval nástupce biskupa Orsi Petr Chrysolog¹⁴⁷, který se později stal ravennským metropolitou. Petr Chrysolog měl u císařského dvora, zvláště u Gally Placidie, významné postavení. Jeho nástupem do úřadu biskupa byl učiněn velmi důležitý krok k rozšíření vlivu církve v Ravenně. Během jeho pontifikátu bylo v r. 430 n. l. pět diecézí z oblasti Emilia (Forlì, Imola, Bologna, Modena a Voghenza) vyjmuto z metropolitní jurisdikce Milána a bylo z nich vytvořeno autonomní uskupení podléhající autoritě ravennského biskupa. Toto opatření bylo učiněno se souhlasem císaře i papeže a vedlo ke vzniku církevní metropole v Ravenně a jejího výjimečného postavení v budoucnosti.¹⁴⁸

¹⁴⁶ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 31.

¹⁴⁷ Petr Chrysolog, také Petrus Chrysologus (380 n. l. – 451 n. l.) – slavný katatel a arcibiskup v Ravenně, učitel církve, rádce papeže Lva Velikého. Katolická církev dodnes používá některá jeho kázání.

¹⁴⁸ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 32.

2. Ravenna a vláda barbarů

2.1 Odoaker

Smrtí císaře Valentiniana v r. 455 n. l. nastal konec císařské dynastie, která prostřednictvím svých větví vládla západu od r. 364 n. l. a započalo období, ve kterém úřad císaře západní části impéria ztratil důležitost.¹⁴⁹ Valentinianova vláda představovala poslední pokus o udržení říše a upevnění jejích hranic. Ještě téhož roku, kdy císař zemřel, vyplulo ze severní Afriky do Itálie vandalské loďstvo. Vandalský král Geiserich¹⁵⁰ vydrancoval Řím mnohem hůř, než to učinil Alarich v r. 410 n. l.¹⁵¹ Vandalové¹⁵² byli jediným germánským kmenem, který vytvořil námořní velmoc. Podnikali tažení do celého západního Středomoří a teprve v roce 534 n. l. zničil jejich říši východořímský vojevůdce Belisarios¹⁵³.

Krátké období relativního klidu za vlády Gally Placidie bylo vystřídáno obdobím poznamenaným invazí Hunů a Vandalů. Ve třetím čtvrtletí pátého století se západořímská říše opět ocitla v kritickém stavu a ztrácela mnohá svá území. Ústřední vláda v Ravenně, které ze všech bývalých provincií zůstala už jen francouzská Provence, za těchto podmínek dostávala jen zlomek z dřívějších daní a dávek. Zbídačená města zažívala období úpadku, který se nevyhnutelně dotkl i Ravenny.¹⁵⁴ Zde vládli poslední západořímscí císaři, kteří byli už jen pouhé stíny bývalé moci, která rychle pohasínala. Zde se odehrály

¹⁴⁹ COLLINS, Roger. *Evropa raného středověku 300-1000*. Praha: Vyšehrad, 2005, str. 107.

¹⁵⁰ Geiserich (asi 390 n. l. - 477 n. l.) - vůdce a král Vandalů od r. 428, v r. 439 n. l. obsadil Kartágo.

¹⁵¹ COLLINS, Roger. *Evropa raného středověku 300-1000*. Praha: Vyšehrad, 2005, str. 111.

¹⁵² Vandalové germánský kmen, jehož původní sídla jsou doložena v 1. stol. n. l. mezi Odrou, Vislou a pohořím Sudety, od konce 2. stol. rovněž na vých. Slovensku.

¹⁵³ Belisarios (505 n. l. - 565 n. l.) - vynikající vojenský velitel za vlády Justiniána I., v r. 533 n. l. porazil v čele velkého loďstva Vandaly. V r. 540 dobyl Ravennu.

¹⁵⁴ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 32-33. Srov. ČEŠKA, Josef: *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000, str. 226-227.

poslední události západořímské říše.¹⁵⁵ Sidonius Apollinaris¹⁵⁶, který navštívil Ravennu v r. 467 n. l. nám zanechal velmi živý (i když značně přehnaný) popis, ve kterém město líčí jako bažinu, kde jsou všechny podmínky pro život převrácené: „...zdi padají, vody jsou stojaté, věže se pohybují a lodi stojí nehybně, nemocní cestují a lékaři uléhají na lůžko, živí umírají žízni a mrtví plavou na hladině, zloději stojí na stráži a soudci spí...“¹⁵⁷ Během krátkého období dvaceti let se na císařském trůně vystřídal celkem devět císařů dosazených vojenskými germánskými náčelníky a od r. 465 n. l. až do r. 467 n. l. zůstal trůn neobsazen.¹⁵⁸ Neodvratný konec západořímské říše, který se ohlašoval už několik desetiletí, se přiblížil v r. 475 n. l., kdy se ocitl jako poslední v řadě císařů západořímské říše nedospělý Romulus Augustulus¹⁵⁹, kterého o rok později sesadil náčelník germánských žoldnéřů Odoaker¹⁶⁰. Ve starší historiografii býval r. 476 n. l. považován za konec římské říše, současníci ho však tak nevnímali. Odoakera jeho vojáci provolali králem odměnou za to, že jim přislíbil přidělit půdu, o kterou předtím neúspěšně žádali u císaře. Přestože se nechal Odoaker zvolit králem, odmítl titul císaře a císařské insignie poslal do Konstantinopole východořímskému císaři Zenonovi¹⁶¹ s žádostí, aby ho pověřil správou Itálie. Zenon sice Odoakra jmenoval patrikiem¹⁶², jeho

¹⁵⁵ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 33.

¹⁵⁶ Sidonius Apollinaris (430 n. l. – 487 n. l.) – římský spisovatel, básník a také od r. 472 n. l. biskup.

¹⁵⁷ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 33.

¹⁵⁸ ZÁSTĚROVÁ, Bohumila et al. *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1992, str. 57.

¹⁵⁹ Romulus Augustulus (461 n. l. – neznámo) – syn římského velitele Oresta, který dříve pracoval jako tajemník Huna Attily, za podpory vojska svrhl předchozího císaře Nepose a v Ravenně provolal císařem svého nedospělého syna Romula. Odoaker Romula po sesazení nezabil, ale poslal ho na jih Itálie s bohatou penzí.

¹⁶⁰ Odoaker (433 n. l. – 493 n. l.) – od r. 476 první neřímský panovník v Itálii.

¹⁶¹ Zenon, původní jméno Tarasis (cca 425 n. l. – 491 n. l.) – východořímský císař od r. 474 do r. 491.

¹⁶² Patrikios – vysoká čestná hodnost bez specifického administrativního určení, kterou zavedl na východě císař Konstantin I.

uzurpaci vzal mlčky na vědomí, ale nikdy ji oficiálně neschválil.¹⁶³ Sám Odoaker se považoval za „Germána v římských službách“ a vládl jako zplnomocněnec východořímského císaře.¹⁶⁴ Oficiálně bylo zachováno zdání, že římská říše přetrvává dál, ale fakticky skončila existence její západní části, která padla pod nadvládu Germánů, zatímco východní část, která se zbavila pronikání germánských kmenů na své území, ji o tisíc let přežila.¹⁶⁵ Odoaker vládl v Itálii moudře sedmnáct let a za tu dobu se mu podařilo stabilizovat regiony kolem Itálie, znovu získal některá ztracená území, měl podporu římského senátu, i když vyznával ariánskou¹⁶⁶ víru, respektoval katolické náboženství a obnovil v zemi klid a pořádek.¹⁶⁷ Také on sídlil v Ravenně a byla to opět Ravenna, kde se rozhodlo o jeho osudu.¹⁶⁸ Ačkoli barbarský král poměry v zemi stabilizoval, vzrůstaly mezi ním a východořímským císařem Zenonem, který jeho vládu zprvu akceptoval, rozpory. Zenonovi se stal Odoaker nepohodlný, protože se mu nelíbil rostoucí vliv Germána, a tak na jeho popud vtrhl do Itálie v r. 489 n. l. ostrogótský král Theodorich¹⁶⁹, kterého Zenon pověřil jejím dobytím.¹⁷⁰ Téměř tři roky obléhal Theodorich silně opevněnou Ravennu, kde se před ním Odoaker uzavřel. Teprve když bylo městu zablokováno zásobování jak ze strany pevniny, tak od moře a v Ravenně zavládl hladomor, byl Odoaker donucen v r.

¹⁶³ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 46. Srov. TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 33-34.

¹⁶⁴ OSTROGORSKY, Georg. *Storia dell'impero bizantino*. Torino: Einaudi, 1968, str. 54.

¹⁶⁵ Tamtéž, str. 54-55.

¹⁶⁶ Ariánství (nebo arianismus) – křesťanský teologický směr, v r. 325 n. l. na koncilu v Nikaji označený jako hereze, který vycházel z učení alexandrijského kněze Areia založeného na tvrzení, že Bůh Syn není rovnocenný s Bohem Otcem, ale byl jím stvořen.

¹⁶⁷ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 46.

¹⁶⁸ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 33.

¹⁶⁹ Theodorich Veliký (453 n. l. – 526 n. l.) – ostrogótský král od r. 473. Poté, co roku 493 zabil Odoakera, ovládl Itálii. V mládí strávil 10 let jako rukojmí v Konstantinopoli, kde získal dobré vzdělání.

¹⁷⁰ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 34.

493 n. l. k uzavření smlouvy s Theodorichem.¹⁷¹ Ten však na dodržení smlouvy nedbal a hned o pár dní později Odoakera vlastnoručně při hostině pod falešnou záminkou zabil. Když rozetnul mečem Odoakera ve dvě, nechal se prý slyšet, že jeho soupeř neměl v těle žádné kosti.¹⁷² Smrtí hladem ve vězení zemřela i Odoakerova manželka Sunigilda a Odoakerův syn Telane byl poslán do vyhnanství do Galie, kde později také zahynul. Odoakerovy ostatky byly uloženy v hebrejské synagoze v Ravenně.¹⁷³

Za Odoakerovy vlády působil podle spolehlivého svědectví v Ravenně od r. 477 n. l. do r. 494 n. l. biskup Giovanni¹⁷⁴. Metropolitní funkce zastávaná od dob Petra Chrysologa musela vyvolávat značný neklid, protože když ravennský arcibiskup ustanovil v Modeně do úřadu biskupa jistého Gregoria, okamžitě byl o tomto kroku zpraven Řím.¹⁷⁵ Papež Simplicius¹⁷⁶ 30. května r. 482 n. l. zasílá biskupovi Giovannimu káravý dopis¹⁷⁷, ve kterém mu píše, že kdyby snad v budoucnu chtěl proti jeho vůli udělat někoho ať již biskupem, či knězem nebo jáhnem, budou mu odejmuty jeho pravomoce v Ravenně i v Emilii.¹⁷⁸ Kromě toho, že tento vytýkáci dopis potvrzuje jurisdikci ravennského arcibiskupa nad celou oblastí Emilia, vyjadřuje také první nesoulad na církevní úrovni mezi Ravennou a Římem.¹⁷⁹

¹⁷¹ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 35. Srov. ZÁSTĚROVÁ, Bohumila et al. *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1992. str. 57.

¹⁷² HEATHER, Peter. *Gótové*. Praha: Lidové noviny, 2002, str. 225.

¹⁷³ RANDI, Aldo. *Storia di Ravenna*. Ravenna: La Ravegnata, 1952, str. 89.

¹⁷⁴ Giovanni I. Angeloptes - ravennský arcibiskup, za jehož působení se rozšířila pravomoc církevní metropole v Ravenně nad další biskupství v Emilii (Piacenza, Parma, Brescello a Reggio).

¹⁷⁵ PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, str. 121-122.

¹⁷⁶ Simplicius (zemř. 492 n. l.) - papež katolické církve od r. 468 n. l. do r. 483.

¹⁷⁷ „...quod si posthac...aliquem seu episcopum seu presbiterum seu diaconum invitum facere forte credideris, ordinationes tibi Ravennatis ecclesiae vel Aemiliensis noveris auferendas.”

¹⁷⁸ PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, str. 121-122.

¹⁷⁹ Tamtéž, str. 122.

2.2 Theodorich Veliký

Theodorich vládl v Itálii ve dvojí funkci. Byl králem Ostrogótů a všech ostatních Germánů a zároveň jako patrikios a adoptivní syn východořímského císaře Zenona vládl římským občanům.¹⁸⁰ Zenonův nástupce císař Anastasios¹⁸¹ ho nejdříve považoval za uzurpátora, ale v r. 498 n. l. jej uznal za představitele své moci v Itálii. Roku 500 n. l. vykonal Theodorich dlouhou návštěvu v Konstantinopoli, při které byly dohodnuty zásady jeho správy.

Stejně důvody, jaké vedly Honoria a Odoakera, aby si vybrali Ravennu za své sídelní město, přiměly Theodoricha, aby si zde svou rezidenci vybudoval i on.¹⁸² Theodorich vládl až do své smrti v r. 526 n. l. a za jeho více než třicetiletého působení se Ravenna stala, i když jen na krátké období, opravdovým hlavním městem a ne jen pouze „východiskem z nouze“ – *Urbs regia*¹⁸³, jak ji Cassiodorus¹⁸⁴ rád nazýval.¹⁸⁵ Barbarský král město velmi zvelebil. Pečoval o staré městské stavby a podporoval výstavbu nových veřejných budov. Ravenna byla střediskem Theodorichova ostrogótského království, ve kterém se snažil uskutečnit svůj sen o „Velké Gothii“¹⁸⁶, kde by romanizovaní a kulturně povznesení Gótové nakonec splynuli s Římany.¹⁸⁷ Také ekonomická situace země, kterou Odoaker

¹⁸⁰ VAVŘÍNEK, Vladimír a BALCÁREK, Petr. *Encyklopedie Byzance*. Praha: Libri, 2011. Str. 475.

¹⁸¹ Anastasios I. (430 n. l. – 518 n. l.) – východořímský císař od r. 491 až do své smrti.

¹⁸² TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 35.

¹⁸³ Královské město.

¹⁸⁴ Cassiodorus (487 n. l. – 580 n. l.) – potomek římské senátorské rodiny, tajemník ostrogótského krále Theodoricha, zakladatel kláštera Vivarium v Kalábrii. Byl autorem sbírky spisů *Variae* (Rozmanitosti), kde ve 12 knihách shromáždil mnoho dokladů z doby své úřední praxe. Napsal také *Dějiny Gótů*, z nichž se dochoval jen zlomek v díle gótského historika Jordanese. Jeho další dílo *Historia Tripartita* obsahuje překlad z děl tří byzantských církevních historiků a také učební příručku pro mnichy jeho kláštera v Kalábrii s názvem *Institutiones divinarum et secularium litterarum* (Základy věd duchovních i světských).

¹⁸⁵ MASCANZONI, Leardo. *Ravenna. Una storia millenaria*. Firenze: Giunti Editore, 1990, str. 8.

¹⁸⁶ Magna Gothia.

¹⁸⁷ MASCANZONI, Leardo. *Ravenna. Una storia millenaria*. Firenze: Giunti Editore, 1990, str. 9.

stabilizoval, se za Theodoricha ještě více zlepšila a Itálie hospodářsky prosperovala. Theodorich zvýšil výnosy zemědělství tím, že nechal rekultivovat zalesněnou neobdělávanou půdu a bažiny.¹⁸⁸

Germáni vyznávající křesťanství v jeho ariánské podobě a řídící se svými zvyklostmi žili v míru vedle italského obyvatelstva katolického vyznání, které se řídilo zase svými římskými zákony.¹⁸⁹ Ve správě země Theodorich využíval římskou administrativní strukturu a opíral se o poradce, jako byli filosof Cassiodorus, římský senátor Symmachus¹⁹⁰ a jeho zeť učenec Boëthius¹⁹¹. Díky těmto učencům byla Ravenna živým literárním centrem, kde byla opisována starší latinská díla. V této době působil také gótský historik Jordanes.¹⁹² Theodorich se získanou moc snažil upevnit i prostřednictvím sňatkové politiky. V roce 493 n. l. se oženil s Andelfredou¹⁹³, sestrou franského krále Chlodvíka¹⁹⁴. Svoji sestru Amalafridu¹⁹⁵

¹⁸⁸ Tamtéž, str. 10.

¹⁸⁹ VAVŘÍNEK, Vladimír a BALCÁREK, Petr. *Encyklopedie Byzance*. Praha: Libri, 2011. Str. 476.

¹⁹⁰ Symmachus Aurelius Quintus (zemř. 514 n. l.) – člen významné římské senátorské rodiny, v r. 384 až 385 n. l. zastával funkci praefectus urbi. Byl vynikajícím řečníkem, zachovalo se kolem 900 dopisů, které jeho syn uspořádal do deseti knih podávajících svědectví o tehdejší intelektuální prostředí v Římě.

¹⁹¹ Anicius Manlius Torquatus Severinus Boëthius (480 n. l. – 525 n. l.) byl křesťanský teolog a filosof, jeden z posledních vzdělců pozdního starověku, označovaný jako „poslední Říman“ a také jako „první filosof středověku“. Pocházel ze staré vážené římské rodiny, brzy osiřel a byl vychováván v domě senátora Symmachy. Dostalo se mu velmi dobrého vzdělání a napsal několik knih z různých vědních oborů. Přeložil také do latiny některá Platonova a Aristotelova díla. Král Theodorich si ho nejdříve velice cenil, ustanovil ho do funkce *magister officiorum* a jmenoval ho vrchním správcem celého dvora. V roce 523 n. l. však byl obviněn z velezrady, zbaven titulu i majetku a uvržen do vězení v Pavii, kde čekal na popravu. Ta byla vykonána kolem r. 525 n. l. Ve vězení sepsal své nejznámější dílo, kterým je 5 knih spisu *Consolatio philosophiae* (*Útěcha z filosofie*). Boëthiův největší význam tkví v tom, že zprostředkoval antickou filosofii generacím středověku a jeho dílo tvořilo tedy cenný zdroj pro středověkou filosofii.

¹⁹² MASCANZONI, Leardo. *Ravenna. Una storia millenaria*. Firenze: Giunti Editore, 1990, str. 9.

¹⁹³ Andelfreda nebo Audofleda (470 n. l. – po 526 n. l.) – dcera Childericha I. a sestra Chlodvíka I. Její sňatek byl politickým tahem, který vedl ke spojení Theodoricha s Franky. Jediná dcera Amalasuntha se po Theodorichově smrti stala ostrogótskou královnou.

¹⁹⁴ Chlodvík I. (465 n. l. – 511 n. l.) – od r. 481 franský král z rodu Merovejců, který je považován za zakladatele franské říše.

¹⁹⁵ Amalafrida (455 n. l. – 525 n. l.) – od r. 500 do r. 523 královna Vandalů.

provdal za vandalského krále Thrasamunda¹⁹⁶. Jednu ze svých nelegitimních dcer, Teodegothu, provdal za vizigótského krále Alaricha II.¹⁹⁷ a druhou dceru, Ostrogothu, provdal za Sigismunda¹⁹⁸ syna burgundského¹⁹⁹ krále. Vnučku Amalbergu²⁰⁰ provdal za durynského²⁰¹ krále Ermenfreda²⁰².²⁰³ V závěru života však štěstí, které provázelo téměř celou jeho vládu, Theodorich opustilo. Po r. 523 n. l. byli ti, kdo se hlásili k ariánskému vyznání, pronásledováni. Theodorich začal být k italským poddaným nedůvěřivý a podezřívavý. Vydal dokonce zákaz nošení všech druhů zbraní včetně nožů. Cassiodorus se uchýlil do ústraní a pro podezření ze spiknutí byli uvězněni a popraveni Symmachus i Boëthius.²⁰⁴ V r. 524 n. l. vyslal Theodorich papeže Jana I. do Konstantinopole, aby získal přízeň ve prospěch ariánů. Protože však nebyl s výsledkem papežovy mise u císaře Justiniána spokojený, nechal Jana I. uvěznit v Ravenně se všemi, kdo ho doprovázeli. Papež v květnu r. 526 n. l. ve vězení zemřel a samotný Theodorich ho přežil jen o tři měsíce. Protože po sobě nezanechal žádného mužského potomka, nástupcem se stal v té době nedospělý vnuk Athalarich²⁰⁵, místo kterého měla po dobu jeho nezletilosti

¹⁹⁶ Thrasamund (450 n. l. – 523 n. l.) – král Vandalů a Alanů od r. 496 až do své smrti.

¹⁹⁷ Alarich II. (458 n. l. – 507 n. l.) – vizigótský král od r. 486, zahynul v bitvě s Chlodovíkem r. 507.

¹⁹⁸ Sigismund, také Zikmund (... – 524 n. l.) – burgundský král od r. 516 až do smrti.

¹⁹⁹ Burgundi – východogermánské kmeny původně sídlily na baltském pobřeží mezi ústím Odry a Visly, později při střední Ohři a Lužici. Kolem r. 413 Burgundi založili říši kolem města Wormsu a Mohuče, v r. 437 zničena Huny, r. 443 se Burgundi usazují v okolí Ženevského jezera, r. 457 se stávají římskými spojenci, jejich král Sigismund konvertuje od ariánství ke katolictví, r. 500 poražení franským králem Chlodvíkem a za vlády jeho synů bylo Burgundsko r. 534 připojeno k franské říši.

²⁰⁰ Amalberga (... – po r. 540 n. l.) – vnučka Theodoricha, její dcera Rodelindis se v 6. stol stala langobardskou královnou.

²⁰¹ Durynkové – západogermánský kmen, který sídlil mezi Labem, Sálou a Krušnými horami, r. 531 byla jejich říše dobyta Franky a zanikla, dodnes se zachoval název Durynsko pro jednu ze spolkových zemí SRN.

²⁰² Ermenfredo (lat. Hermenfredus) – cca od r. 505 poslední král durynských Germánů.

²⁰³ RANDI, Aldo. *Storia di Ravenna*. Ravenna: La Ravegnata, 1952, str. 89.

²⁰⁴ Tamtéž, str. 93.

²⁰⁵ Athalarich (516 n. l. – 534 n. l.) – vnuk Theodoricha, který byl jmenován jeho nástupcem, ale v r. 534 předčasně zemřel.

vládnout následníková matka Amalasuntha²⁰⁶.²⁰⁷ V Ravenně vzniklo za Theodorichovy vlády mnoho nových budov, z nichž se některé dochovaly dodnes. Jeho italské paláce (ravennský je nejznámější, ale dva další byly postaveny v Pavii a Veroně) se architektonicky podobaly císařskému paláci v Konstantinopoli, který Theodorich dobře znal, protože v něm strávil deset let jako rukojmí.²⁰⁸ Král ariánských Ostrogótů chtěl, aby jeho lid měl vlastní kostely. Odlišný směr gótského křesťanství bylo jedno z pojítek, které Góty navzájem sbližovaly a zároveň působilo jako sebedefinující faktor.²⁰⁹ Jejich ariánská christianizace je zahalena takřka úplným mlčením dobových autorů a kromě jediného, kterým je Jordanes, ostatní prameny jako např. Cassiodorus, či Boëthius nebo Prokopios sice Ostrogóty jako ariánské křesťany znají, ale nezmiňují se, jak se jimi stali.²¹⁰ V Ravenně byla ariánská víra doplňována novou architekturou. Kromě Teodorichova paláce, který se nedochoval, byla postavena bazilika San Apollinare Nuovo, kostel Spirito Santo (dříve ariánská katedrála), dále nádherně zdobené Ariánské baptisterium a impozantní Theodorichovo mauzoleum. Mezi stavby, které se nedochovaly do dnešní doby, patří kostely Sant'Eusebio, San Giorgio ad Tabulam a Sant'Andrea dei Goti.²¹¹ V posledním roce Theodorichova života započala výstavba chrámu San Vitale, jedné z nejznámějších ravennských památek.

²⁰⁶ Amalasuntha nebo Amalaswintha (495 až 500 n. l. – 535 n. l.) – dcera ostrogótského krále Theodoricha, která se po otcově smrti ujala vlády za nedospělého syna Athalaricha, jako regentka vládla od r. 526 do r. 534, v r. 535 n. l. byla zavražděna.

²⁰⁷ RANDI, Aldo. *Storia di Ravenna*. Ravenna: La Ravegnata, 1952, str. 94. Srov. TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 36.

²⁰⁸ HEATHER, Peter. *Gótové*. Praha: Lidové noviny, 2002, str. 228.

²⁰⁹ Tamtéž, str. 250.

²¹⁰ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila: *Stěhování národů*. Praha: Vyšehrad, 2007, str. 117.

²¹¹ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 35.

2.3 Konec ostrogótského království

Ostrogótská Itálie byla ze všech nástupnických států rozpadlého impéria nejvýrazněji římská a také otevřeně projevovala úctu vůči východořímské říši.²¹² A přesto právě vojska východořímského císaře Justiniana I.²¹³ v rozmezí třiceti let po Theodorichově smrti zničila jeho království.²¹⁴ Amalasuntha, která v Itálii vládla po smrti svého otce jako regentka za nedospělého syna Athalaricha, udržovala dobré vztahy s východořímskou vládou a také ve vnitřní politice dodržovala Theodorichovu závěť, která požadovala, aby nový ostrogótský vládce žil v míru se senátem a lidem římským.²¹⁵ Narazila však na odpor části gótské aristokracie v čele s Theodahadem²¹⁶, které vadila její prořímská politika.²¹⁷ Theodahad byl syn Theodorichovy sestry Amalafredy. Po předčasné smrti svého syna v r. 534 n. l. se Amalasuntha snažila naklonit si gótské předáky a zvolila si Theodahada za spoluvládce, ten ji však v r. 535 n. l. nechal zavraždit.²¹⁸ Rozbroje mezi gótskými vůdci a vražda Theodorichovy dcery Amalasunthy zavedly Justiniánovi záminku k invazi do Itálie s cílem znovu ji podrobit římské moci. Gótové odolávali Byzantincům dvacet let až do r. 556 n. l., kdy byl jejich odpor definitivně zlomen. Samotnou Ravennu dobyl Belisarios již v r. 540 n. l.²¹⁹

²¹² HEATHER, Peter. *Gótové*. Praha: Lidové noviny, 2002, str. 226.

²¹³ Justinián I. Veliký, původním jménem Flavius Petrus Sabbatius (482 n. l. až 565 n. l.) – východořímský císař od r. 527 n. l. až do své smrti.

²¹⁴ HEATHER, Peter. *Gótové*. Praha: Lidové noviny, 2002, str. 228.

²¹⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila: *Stěhování národů*. Praha: Vyšehrad, 2007, str. 131.

²¹⁶ Theodahad (... – 536 n. l.) – synovec krále Theodoricha a od r. 534 do r. 536 n. l. ostrogótský král.

²¹⁷ VAVŘÍNEK, Vladimír a BALCÁREK, Petr. *Encyklopedie Byzance*. Praha: Libri, 2011, str. 25.

²¹⁸ HEATHER, Peter. *Gótové*. Praha: Lidové noviny, 2002, str. 268. Srov. RANDI, Aldo. *Storia di Ravenna*. Ravenna: La Ravegnata, 1952, str. 104–105.

²¹⁹ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 40.

3. Byzantská Ravenna

3.1 Justinián

Poté, co se Justinián I. po smrti svého strýce Justina I. ujal moci, vytyčil si za cíl obnovení římské říše v jejím dřívějším rozsahu. Uměl najít schopné lidi, kteří dokázali jeho záměry realizovat. K těmto lidem patřila především jeho manželka Theodora²²⁰, která se také stala jeho nejspolehlivější spolupracovnicí. Dále to byla řada vojenských velitelů, z nichž vynikli zejména Belisarios a Narses^{221. 222}

V roce 533 n. l. – 534 n. l. si byzantská vojska vedená Belisarem podmanila Kartágo a rozvrátila království Vandalů v severní Africe. Byzantinci využili nástupnických zmatků, které zachvátily Itálii po Theodorichově smrti a roku 535 n. l. obsadili Sicílii. Tento letopočet se považuje za začátek historie byzantské Itálie.²²³ Válku mezi Byzantinci a Ostrogóty, která se protáhla na plných dvacet let, nejpodrobněji popsal ve svém díle *Válka s Góty* současník událostí a účastník některých válečných operací byzantský historik Prokopios, přítel vojevůdce Belisaria.²²⁴ Na jejím konci byla Itálie značně zpustošena a společensky rozvrácena, přesto znovu po dlouhé době sjednocena pod vládou jednoho císaře.

Oficiální byzantská vláda byla stvrzena v roce 554 n. l., kdy císař Justinián vydal tzv. Pragmatickou sankci (obecně prospěšné nařízení), která podřizovala Itálii tvrdému římskému

²²⁰ Theodora (497 n. l. – 548 n. l.) – od r. 525 manželka císaře Justiniána, který ji pozvedl z nejnižších vrstev společnosti (byla původně herečka v hipodromu velmi pochybné pověsti, její otec tam byl medvědářem a podle skandalizujícího líčení Prokopia z Kaisareie byla i prostitutkou). Vyznávala monofyzitismus a pomáhala jeho stoupencům. Její portrét je zachován na mozaice v lodi chrámu San Vitale v Ravenně.

²²¹ Narses (478 n. l. – 573 n. l.) – eunuch arménského původu a jeden z nejschopnějších vojenských velitelů císaře Justiniána I.

²²² VAVŘÍNEK, Vladimír a BALCÁREK, Petr. *Encyklopedie Byzance*. Praha: Libri, 2011, str. 236. Srov. ZÁSTĚROVÁ, Bohumila et al. *Dějiny Byzance*. Praha: Academia, 1992, str. 63–64.

²²³ RAVEGNANI, Giorgio. *I Bizantini in Italia*. Bologna: Il Mulino, 2004, str. 7.

²²⁴ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila: *Stěhování národů*. Praha: Vyšehrad, 2007, str. 132.

systemu výběru daní.²²⁵ Obnovení byzantské vlády bylo doprovázeno znovuzřízením starých sociálně-ekonomických vztahů, kdy velkostatkářská aristokracie získala zpět své majetky a výsady, o které ji předtím Ostrogóti připravili.²²⁶ Římský císař byl nadále považován za hlavu římského a křesťanského světa. Území, která kdysi patřila do držení Římské říše byla brána za jeho věčné a neodvolatelné vlastnictví a to i přesto, že byla spravována germánskými králi. Ostatně ti sami králové uznávali svrchovanost římského císaře a vykonávali jen pravomoc jím delegovanou. Bylo tedy přirozené právo římského císaře získat zpět dědictví Říma a bylo bráno za jeho svaté poslání osvobodit zemi z područí cizích barbarů a ariánských kacířů a vrátit ji do bývalých hranic jednotného římského císařství a ortodoxního křesťanství. Justinián vedl svou politiku ve službách tohoto úkolu.²²⁷ Byl posledním římským císařem na byzantském trůně. Současně byl také křesťanský vládce, který si byl vědom božského původu své císařské autority. Jeho univerzalistická snaha byla nejen prořímská, ale také křesťanská. Pojetí římského impéria bylo pro něj totožné s křesťanským světem a vítězství křesťanského náboženství bylo pro něj svaté poslání stejně jako obnovení římské moci. Od doby vlády císaře Teodosia I. se nikdo jiný tolik nezasazoval v boji o christianizaci říše a porážku pohanství.²²⁸ Justinián zrušil v r. 529 n. l. Akademii v Athénách, kolébku pohanského novoplatonismu. Základem státu byl v římských představách vždy pevný právní řád. Největší a nejtrvalejší císařovo dílo tvořila kodifikace

²²⁵ RAVEGNANI, Giorgio. *I Bizantini in Italia*. Bologna: Il Mulino, 2004, str. 7.

²²⁶ OSTROGORSKY, Georg. *Storia dell'impero bizantino*. Torino: Einaudi, 1968, str. 61.

²²⁷ Tamtéž, str. 59-60.

²²⁸ OSTROGORSKY, Georg. *Storia dell'impero bizantino*. Torino: Einaudi, 1968, str. 66-67.

římského práva. Pod vedením právníka Tribonian²²⁹ byla práce provedena v mimořádně krátké době. Nový zákoník Codex Justinianus představuje obrovský krok vpřed ve srovnání s předchozími pracemi tohoto typu. Od té doby se římské právo v podobě, v jaké bylo ustanoveno za Justiniána, stalo významným faktorem ve vývoji práva v celé Evropě, a to až do dnešních dnů.²³⁰

Kromě zákonodárné činnosti byl Justinián známý také svou rozsáhlou stavební aktivitou a podporou umění a literatury. Za jeho vlády vznikly takové památky, jako byl chrám Hagia Sofia (Boží Moudrosti) v Konstantinopoli nebo chrám San Vitale v Ravenně. Justiniánův stavební program popisuje Prokopios ve svém díle *O stavbách*.²³¹ Justinián je jednou z nejvýraznějších postav v období pozdní antiky. Za jeho vlády došlo k proměně antické římské společnosti ve společnost středověkou byzantskou.

3.2 Ravenna mezi východem a západem

Jakmile se Justinián rozhodl uskutečnit svůj plán zaměřený na dobytí Itálie, Ravenna se stala jedním z prvních měst, které se snažil získat. Císař svoji pozornost upřel k tomuto městu z toho důvodu, že zde chtěl ukázat okázalost a majestátnost císařského dvora.²³²

Gótská válka způsobila v Itálii rozsáhlé škody. Na rozdíl od jiných měst, která byla zničena a zbídačena, Ravenna zůstala zcela ušetřena.²³³ V roce 554 n. l. byla Ravenna prohlášena za hlavní město Itálie a bylo sem opět přeneseno sídlo

²²⁹ Tribonianus (500 n. l. – 542 n. l.) – právník, úředník Justiniánova dvora, kterého císař jmenoval r. 528 předsedou komise

²³⁰ OSTROGORSKY, Georg. *Storia dell'impero bizantino*. Torino: Einaudi, 1968, str. 61.

²³¹ VAVŘÍNEK, Vladimír a BALCÁREK, Petr. *Encyklopedie Byzance*. Praha: Libri, 2011, str. 402.

²³² TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 40.

²³³ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 40.

pretorianského prefekta. Získala tak zpět svou přední pozici nejdůležitějšího města, ale stále zůstala podřízena byzantské nadvládě.²³⁴ Pro pozdvižení prestiže ravennské církve zde císař ustanovil v r. 546 n. l. do funkce arcibiskupa velkého zastánce své církevní politiky Maximiána²³⁵.²³⁶ Pro příští staletí se ravennský arcibiskup společně s exarchou stal hlavním představitelem moci byzantského císaře v Itálii. Jedním z prvních kroků, které Byzantinci po uchvácení moci ve městě učinili, bylo odstranění všeho, co by připomínalo ariány.²³⁷ Ariánská víra byla odsouzena k *damnatio memoriae*²³⁸, a původní ariánská svatá místa byla znovu vysvěcována na katolická.²³⁹

Nové a významné církevní stavby svědčí o úzké vazbě mezi Ravennou a Konstantinopolí, která se odráží v ravennském umění. Mezi památky, jejichž vznik spadá do období Justiniánovy vlády, patří bazilika San Vitale, bazilika San Apollinare in Classe, kostel San Michele in Africisco, basilica Sant'Agata Maggiore, kostely Santa Maria Maggiore, Santo Stefano Maggiore, San Zaccaria a San Giovanni Battista.²⁴⁰

3.2 Ravennský exarchát

Exarchát byla byzantská administrativní jednotka, zřízená v 6. stol. n. l. v okrajových oblastech byzantské říše, které byly ohrožovány okolními nepřáteli. V čele tohoto celku stál

²³⁴ MASCANZONI, Leardo. *Ravenna. Una storia millenaria*. Firenze: Giunti Editore, 1990, str. 10.

²³⁵ Maximianus (498 n. l. – 556 n. l.) – v letech 546 – 556 ravennský arcibiskup ustanovený do funkce na přímý rozkaz císaře Justiniána

²³⁶ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 42.

²³⁷ MASCANZONI, Leardo. *Ravenna. Una storia millenaria*. Firenze: Giunti Editore, 1990, str. 10.

²³⁸ *Damnatio memoriae* je prokletí a zahlazení památky toho, kdo byl podle římského práva odsouzen. Jeho jméno bylo odstraněno z veřejných dokladů i památek.

²³⁹ PENNI IACCO, Emanuela. *L'arianesimo nei mosaici di Ravenna*. Ravenna: A. Longo Editore, 2011.

²⁴⁰ TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967, str. 43–45.

exarcha, který byl jediným správcem, v jehož ruce byla sjednocena nejvyšší vojenská i civilní pravomoc. Exarcha byl původně titul důstojníka armády, ze kterého se tato vojensko-správní funkce vyvinula.²⁴¹ Proces slučování vojenských a civilních funkcí v ohrožených provinciích začal již za Justiniánovy vlády. Ravennský exarchát založil císař Maurikios. Kromě ravennského exarchátu existoval ještě exarchát kartaginský v Africe. Pro oba exarcháty bylo společné, že zde sídlilo latinsky mluvící obyvatelstvo, jehož kulturní tradice měly jiné kořeny než jako obyvatelstvo v řecké Konstantinopoli a že místní církevní hierarchie měla vlastní politickou moc. Exarchát tedy vznikl důsledkem správní reformy a Ravenna se stala hlavním městem exarchátu.²⁴² Exarchové se stali na necelých dvě stě let nejvýznamnějšími vykonavateli byzantské moci v Itálii. Byli podřízeni přímo východořímskému císaři, obvykle se nositeli této správní funkce stávali eunuchové východního původu, kteří nemohli usilovat o císařský trůn a těšili se tak u císaře větší důvěře.²⁴³ Dalším pravidlem bylo, že exarchové byli vybíráni z nejvyšších dvorních hodnostářů a spolu s titulem exarchy získali patricijskou hodnost.²⁴⁴ Zvláštní postavení vedlo k pokusům několika ravennských exarchů o uzurpaci. Tyto tendence byly ještě podporovány politicko-náboženskými spory vedenými mezi byzantskými císaři a římskými papeži.²⁴⁵ V 7. stol. n. l. začal sílit tlak Langobardů na Ravennu a v roce 752 n. l. král Langobardů Aistulf²⁴⁶ město dobyl a ukončil tak existenci ravennského exarchátu i byzantské

²⁴¹ VAVŘÍNEK, Vladimír a BALCÁREK, Petr. *Encyklopedie Byzance*. Praha: Libri, 2011, str. 154.

²⁴² RAVEGNANI, Giorgio. *I Bizantini in Italia*. Bologna: Il Mulino, 2004, str. 81-82.

²⁴³ Tamtéž, str. 82.

²⁴⁴ Tamtéž, str. 82.

²⁴⁵ VAVŘÍNEK, Vladimír a BALCÁREK, Petr. *Encyklopedie Byzance*. Praha: Libri, 2011, str. 415.

²⁴⁶ Aistulf (... - 756 n. l.) - langobardský král od r. 749 n. l. do r. 756.

vlády v severní Itálii.²⁴⁷ Byzantská nadvláda se nejdéle uchovala v jižních oblastech Itálie, v Apulii a Kalábrii. Ty byly závislé na Konstantinopoli až do poloviny 11. století.

3.4 Langobardi

Langobardi byli příslušníci západogermánského kmene, který se kolem r. 526 n. l. usídlil v Panonii. V době, kdy císař Justinián válčil v Itálii s Ostrogóty mu na základě uzavřených dohod v této válce pomáhali. Později, v r. 568 n. l. však pod tlakem Avarů opustili svá původní sídla v Panonii a pod vedením krále Alboina²⁴⁸ obsadili severní Itálii. V roce 572 dobyli Pavii, která se stala hlavním městem jejich langobardského království.²⁴⁹ V roce 751 se langobardský král Aistulf pokusil učinit z langobardského království velmoc tím, že vypudil z Ravenny posledního byzantského exarchu.²⁵⁰ Aistulfovi se kromě Ravenny podařilo získat i další území a v r. 752 stanul u bran Říma a žádal, aby mu římské vévodství odvádělo daně a uznalo jeho svrchovanost. Papež Štěpán II.²⁵¹ Požádal o pomoc franského krále Pippina III.²⁵², který jako někdejší majordom převzal královskou moc ve franské říši v r. 751 a tím vládnoucí dynastii Merovejců vystřídala dynastie Karlovců. Frankové donutili Aistulfa, aby se vzdal území ravennského exarchátu i římského vévodství, ale nevrátil je byzantskému císaři. Namísto toho tato území připadla papežům, což znamenalo odklon papežské kurie od Byzance. Rok 756 n. l. se tedy vyznačuje zrozením tzv. papežského státu, jehož území sahalo až k městu Ravenně. Ravenna se dostala pod nadvládu

VAVŘÍNEK, Vladimír a BALCÁREK, Petr. *Encyklopedie Byzance*. Praha: Libri, 2011, str. 415.

²⁴⁸ Alboin – langobardský král v letech 560 až do své smrti v r. 572.

²⁴⁹ VAVŘÍNEK, Vladimír a BALCÁREK, Petr. *Encyklopedie Byzance*. Praha: Libri, 2011, str. 279.

²⁵⁰ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila: *Stěhování národů*. Praha: Vyšehrad, 2007, str. 282.

²⁵¹ Štěpán II. (715 n. l. – 757 n. l.) – papež od r. 752.

²⁵² Pippin III. Krátký (715 n. l. – 768 n. l.) – franský král od r. 751.

papeže a její dny jako hlavního města byly u konce.²⁵³ Spojením Franků a papežského stolce vznikla nová moc, která v budoucnu přispěla k budování latinské křesťanské Evropy.²⁵⁴

Definitivně však moc Langobardů v Itálii zlomil až Karel Veliký²⁵⁵ a v r. 774 se langobardský stát stal součástí franské říše. Rozchod s Byzancí byl dovršen v r. 800 korunovací Karla Velikého za západního císaře.

²⁵³ DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, str. 283.

²⁵⁴ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila: *Stěhování národů*. Praha: Vyšehrad, 2007, str. 283.

²⁵⁵ Karel Veliký (742 n. l. – 814 n. l.) – franský král od r. 768.

4. Ravenna ve středověku a v době renesance

4.1 Období různých nadvlád

Pomalé znovunastolování latinské moci, ke kterému došlo po korunovaci Karla Velikého, přineslo v italských městech pozvednutí moci biskupů do civilních mocenských pozic a rozvoj obecních institucí v Ravenně.²⁵⁶ I v tomto období byla Ravenna jako vždy, protipapežská.

Po smrti Karla Velikého vzniklo Italské království s hlavním městem v lombardské Pavii. Přesto si Ravenna stále udržela svůj status císařského sídla.

Ve středověku se Ravenna dostala nejprve pod kontrolu arcibiskupů a později šlechtických rodin. První z nich byla rodina Traversari, která vládla až do roku 1275 n. l., kdy převzala na dlouhou dobu moc do svých rukou rodina Da Polenta. V období vlády této šlechtické rodiny žil ve městě ve vyhoštění slavný básník a předchůdce renesance Dante Alighieri²⁵⁷, který v Ravenně r. 1321 n. l. zemřel. S historií středověké Ravenny jsou také spojeny takové osobnosti, jako Sv. Romuald²⁵⁸ a sv. Petr Damiani²⁵⁹. Bývalá sláva města se však již v tomto období stala jen pouhou vzpomínkou. Od roku 1275 n. l. až do r. 1440 n. l. si město udrželo samostatnost, která skončila, když byla Ravenna v roce 1440 n. l. připojena k území Benátské republiky.²⁶⁰

²⁵⁶ HUTTON, Edward. *Ravenna a Study* [online]. New York: E.P. DUTTON & CO, 1913 [cit. 13.7.2013]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/etext/12542>.

²⁵⁷ Dante Alighieri (1265 - 1321 n. l.) - italský básník, autor *Božské komedie* a tvůrce spisovné italštiny.

²⁵⁸ Sv. Romuald, nebo tako Romuald z Ravenny (951 n. l. - 1027 n. l.) - italský světec, který se v mládí věnoval radovánkám, později však vstoupil do kláštera, kde se věnoval rozjímání. Stal se představeným kláštera nedaleko Ravenny, který však opustil a vydal se do Monte Cassina. Na získaném pozemku zakládá kamaldulský řád, ve kterém se spojují benediktinská pravidla s pravidly východní církve.

²⁵⁹ Sv. Petr Damiani (nar. Kolem 1007 n. l. - 1072 n. l.) - myslitel mnich, který se stal převorem ve Fonte Avellana, od r. 1057 n. l. kardinálem a biskupem v Ostii. Po roce 1063 se vrací do kláštera, ale s papežským dvorem nadále spolupracuje jako jeho legát.

²⁶⁰ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 10.

Benátčané si nad Ravennou udrželi nadvládu až do r. 1509 n. l., kdy se město stalo opět součástí papežského státu.²⁶¹

V období let 1796 n. l. až 1814 n. l. Ravenna připadla napoleonské Předalpské republice a od roku 1861 n. l. se město stalo součástí Italského království, které vzniklo důsledkem sjednocení Itálie.²⁶²

4.2 Ravenna v období renesance

V období renesance město zažilo znovuzavedení papežské nadvlády v r. 1529 n. l. a renesance v Ravenně zanechala své stopy v podobě mnoha krásných památek označených stylem tohoto plodného období. Patří mezi ně překrásné hrobky Guidarella Guidarelliho od Tulia Lombardiho z r. 1557 n. l. a Luffo Numaie od Tommase Fiambertiho z r. 1509 n. l. Především je to ale velký chrám Santa Maria in Porto z r. 1553 n. l. a paláce Minzoni a Graziani.²⁶³

²⁶¹ PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Compendio da Ottone III a Napoleone I (1001-1805)*. Ravenna: A. Longo Editore, 2001, str. 90-91.

²⁶² BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 11.

²⁶³ HUTTON, Edward. *Ravenna a Study* [online]. New York: E.P. DUTTON & CO, 1913 [cit. 13.7.2013]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/etext/12542>.

5. Raně křesťanské památky v Ravenně zapsané na seznam UNESCO

5.1 Raně křesťanské a byzantské umění

Raně křesťanské umění se začalo rozvíjet v 1. až 6. stol. na území římské říše působením nového křesťanského náboženství. Díky tomu, že se zde setkávaly různé rasy a civilizace, byly vytvořeny příznivé podmínky pro vznik a počáteční vývoj tohoto umění, které se neopíralo o žádnou vlastní uměleckou tradici, ale těžilo z okolních výtvarných kultur. Jeho historie začíná uvnitř římského světa.²⁶⁴

Raně křesťanské umění je tedy součástí římské kultury, od níž se liší jinou ideologií. Nejstarší umělecké památky vznikaly v katakombách, kde nacházíme první projevy křesťanského nástěnného malířství.²⁶⁵ Hlavním druhem křesťanské skulptury byl sargofág, jehož typ i výzdoba byla přejata křesťany z římské antiky.²⁶⁶

Malířská a mozaiková výzdoba stěn a kleneb se vyvíjela jako významná součást dvorského umění. Dosáhla vysoké umělecké úrovně, jakmile jí byla přiznána větší závažnost, než jakou měla soteriologická malba v dřívějších dobách.²⁶⁷ Jejím posláním bylo ilustrovat církevní nauku a dostalo se jí možnosti širšího rozvoje. To byly hlavní příčiny, proč se stalo 4. a 5. století velkou epochou monumentálního malířství, která měla pokračování v 6. stol., ve středověku, v byzantské výtvarné tvorbě a v dalších uměleckých dílech, která vznikala na obvodu Středozemního moře.²⁶⁸ Nejvýznamnější příklady tohoto umění se zachovaly v Římě, Neapoli, Miláně a Ravenně. Samotné

²⁶⁴ HUYGHE, René. *Encyklopedie umění středověku. Umění a lidstvo. Larousse. Praha: Odeon, 1969, str. 23.*

²⁶⁵ MRÁZ, Bohumír. *Dějiny výtvarné kultury. Praha: Idea servis, 2002, str. 60.*

²⁶⁶ MRÁZ, Bohumír. *Dějiny výtvarné kultury. Praha: Idea servis, 2002. str. 63.*

²⁶⁷ PIOJAN, José. *Dějiny umění. Praha: Odeon, 1978, str. 26-27.*

²⁶⁸ Tamtéž, str. 27.

ravennské stavby jsou odvozeny jednak - v první etapě 5. stol. - z římské a milánské raně křesťanské tradice, jednak z byzantské podstaty exarchátu. Ale tyto dva směry nelze vždy přesně oddělit, protože druhý z nich je římskou a západní verzí byzantského umění z poloviny 6. století.²⁶⁹

Barevná mozaika, která se bohatě rozvinula, se stala nepostradatelnou součástí výzdoby císařského sídla i chrámové výzdoby východní církve na celé tisíciletí. Vývoj ravennské architektury i mozaikové výzdoby dokládá spojování římské tradice s východními vlivy. Technika mozaiky - muzivní technika (vykládání obrazu barevnými kameny) je známa již od 4. tisíciletí př. n. l. z Egypta a Mezopotámie.²⁷⁰ Pozdně římská mozaika ovlivnila křesťanskou a byzantskou mozaiku zdobící kopule, triumfální oblouky, apsidy a podlahy. Codex Theodosianus však v r. 427 n. l. zakázal ve východní církvi použít na podlahovou mozaiku církevní symboly. Vynikající mozaiky se zachovaly v Ravenně, Římě, Konstantinopoli a Kyjevě.²⁷¹

Byzantské umění vzniklo spojením křesťanského státního náboženství s řecko-helénistickou tradicí pod vlivem orientální kultury. K antickému základu se Byzanc vracela v opakujících se renesancích, které však nikdy nevedly k novému slohu. Antické vzory byly přizpůsobeny požadavkům byzantského císařství, teokratickému císařství, jeho touze po okázalé reprezentativnosti a odtažité monumentálnosti. Byzantské umění přejalo orientální sklon ke stylizovanosti a zdobnosti oproti antickému smyslu pro skutečnost a v několika vlnách ovlivnilo evropské středověké umění a pokračovalo osobitým způsobem v umění ruském.²⁷²

²⁶⁹ PIOJAN, José. *Dějiny umění*. Praha: Odeon, 1978, str. 23.

²⁷⁰ ŠABOUK, Sáva a kol. *Encyklopedie světového malířství*. Praha: Academia, 1975, str. 242.

²⁷¹ BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997, str. 230.

²⁷² ŠABOUK, Sáva a kol. *Encyklopedie světového malířství*. Praha: Academia, 1975, str. 47.

5.2 Neonovo baptisterium ortodoxních

Baptisterium je raně křesťanská samostatná stavba nebo místnost určená pro obřad křtu. U budov stavěných jako křtitelnice se obvykle jednalo o centrální typ půdorysu ve tvaru osmiúhelníku, šestiúhelníku, kruhu nebo řeckého kříže. Od dob Konstantina Velikého byla pro první baptisteria převzata stavební koncepce římských lázní, ale nikdy nebyla vytvořena vlastní architektonická typologie.²⁷³ Do 6. stol. n. l. se stavěla samostatně stojící baptisteria, ale poté, co vzrostl počet křtěných dětí, se křtitelnice začaly umísťovat přímo v chrámech.

Neonova křtitelnice ortodoxních v Ravenně patří mezi nejstarší památky města. Toto baptisterium vzniklo ve spojitosti se sousedním chrámem (dnešní dóm) a bylo postaveno v první čtvrtině 5. století na popud biskupa Orsa.²⁷⁴ Stejně jako baptisterium Milánského chrámu, postavené koncem 4. století, má tato prostá cihlová stavba osmiúhelný tvar. Z důvodu měkkého podloží jeho původní základ leží tři metry pod současnou úrovní povrchu. Původně se na každé straně střídaly vždy apsida a dveře. Po čtvero dveřích zůstala jen horní klenba.²⁷⁵ Na začátku druhé poloviny 5. století nechal biskup Neon, po kterém je také baptisterium pojmenováno, nad budovou vystavět kopuli a podle svědectví, které podává historik Andreas Agnellus, ji nechal vyzdobit překrásnou mozaikou, která se dochovala až do dnešních dnů.²⁷⁶ Uprostřed budovy se nachází osmiboká mramorová vana z šestnáctého století, ve

²⁷³ BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997, str. 56.

²⁷⁴ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 107.

²⁷⁵ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 107.

²⁷⁶ Tamtéž, str. 107.

které jsou ale stále zachovány některé z původních prvků pocházejících z pátého stol.²⁷⁷

Ve vnějším vzhledu baptisteria, tedy alespoň v jeho horní části, kde lizény přecházejí v nevelkou klenbu, se objevují rekonstrukce pozdějšího data. Avšak interiér se v každé své části chlubí neopakovatelným a harmonickým střídáním blýskajících se různobarevných mramorových inkrustací se štukovými ozdobami a mozaikami tak, že architektura a dekorace se spojují v překrásné harmonii.²⁷⁸ Kopuli z řady kruhů tvoří těsně do sebe zasunuté roury, čímž je snížena její váha. Kopule je dekorována mozaikami, které se dělí do tří zón, tedy do středního kruhu a dvou soustředných kruhů. Na nejvyšším medailonu, který se nachází v centru kupole, je zobrazen křest Krista. Kristus, který je tu zobrazen jako mladý světec, stojí po pás ve vodě Jordánu, když jej Jan křtí. Současně z vody po jeho levici vystupuje postava starce personifikující Jordán, která Kristovi podává zelený šátek k osušení. Je zde také vyobrazena holubice jako symbol Ducha svatého. (Avšak hlava Krista, stejně jako hlava i pravá ruka Jana Křtitele a holubice byly předělávány v 18. stol.). První velký kruh kolem tohoto středového medailonu zobrazuje dvanáct apoštolů, kteří jsou od sebe odděleni zlatými květinovými sloupy na indigově modrém pozadí. Jsou rozděleni na dvě skupiny, vedené sv. Petrem a sv. Pavlem a pomalu se vzájemně přibližují. Na svých rukou nesou drahocennými kameny zdobenou symbolickou korunu. Každého apoštola poznáváme podle jména, které je napsáno u jeho hlavy.²⁷⁹

Poslední soustředný kruh uzavírá osm architektonických částí.

²⁷⁷ FABBRI, Maria Pia. *I mosaici di Ravenna. La magnificenza del periodo più fulgido dell'impero Bizantino racchiusa nello splendore delle decorazioni d'oro e di porpora*. Forlì: CartaCanta, 2010, str. 28.

²⁷⁸ Tamtéž, str. 108. Srov. FABBRI, Maria Pia. *I mosaici di Ravenna. La magnificenza del periodo più fulgido dell'impero Bizantino racchiusa nello splendore delle decorazioni d'oro e di porpora*. Forlì: CartaCanta, 2010, str. 28.

²⁷⁹ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 108.

Uprostřed každé části se nachází apside, ve které se střídá zobrazení trůnu a oltáře, naznačující vládu a božství Krista. Vedle trůnu se nacházejí dva mřížkami oddělené sady - symbol ráje. Vedle vyobrazeného oltáře jsou dvě prázdná křesla, která naznačují, že jsou Kristem připravena pro vyvolené. Níže, ve výši oken, následuje štuková dekorace. Tvoří ji výklenky, ve kterých stojí proroci. Tato dekorace, stejně jako mozaika se váže k době působení biskupa Neona (451 až 475 n. l.).²⁸⁰

Ještě nížeji je připojena mozaiková dekorace, kterou tvoří zelené, zlatem zvýrazněné akantové spirály na temně modrém pozadí. Rám arkád je už restaurován. Dekorace kupole se dá přirovnat k velkému zářicímu kruhu, kroužícímu kolem pevného středu. Tímto středem je prostřední medailon. Díky odstředivé síle takového mohutného kroužení vzniká dojem neúplnosti a nekonečnosti.²⁸¹

5.3 Mauzoleum Gally Placidie

Mauzoleum Gally Placidie je jednou z nejstarších budov ve městě a bez ohledu na svoji poměrně malou velikost patří k nejvýraznějším architektonickým stavbám Ravenny. Budova vznikla mezi roky 425 n. l. až 450 n. l. a dlouhou dobu se předpokládalo, že je zde Galla Placidia skutečně pohřbena. Dnes je nám známo, že Galla Placidia zemřela v Římě 27. listopadu r. 450 n. l., a proto je více než pravděpodobné, že císařovna byla pohřbena zde. Svědčí o tom i dochované dokumenty, podle kterých nechala Galla Placidia několik měsíců před svou smrtí převézt ostatky císaře Theodosia II. z Konstantinopole do Říma.²⁸² Mauzoleum bylo původně jakýmsi

²⁸⁰ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 108.

²⁸¹ Tamtéž, str. 108.

²⁸² BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 12.

přístavkem k sousednímu kostelu Santa Croce, který nechala zbožná panovnice rovněž postavit a ze kterého se dochovala jen část základů. Pravděpodobně budova sloužila jako kaple nebo oratoř uvedeného kostela.²⁸³ V důsledku měkkého podloží stejně jako mnoho dalších památek ve městě i tato budova poklesla a dnes stojí jeden a půl metru pod úrovní země. Prostý a skromný exteriér drobné cihlové stavby postavené na půdorysu ve tvaru malého nepravidelného latinského kříže je v ostrém kontrastu s vnitřní výzdobou mauzolea, která odhaluje nádherné dekorativní umění.²⁸⁴ Dolní část interiéru je obložena žlutými mramorovými deskami, zatímco horní část je celá pokryta mozaikovými poli. Do vnitřku budovy prostupuje zlaté světlo čtrnácti alabastrovými okny a prohlubuje měkkou a zdrženlivou náladu, která zde panuje. Mozaiková dekorace se opírá o indigově modrou barvu, která se někdy mění ve světle šedou, zlatou a lazurovou a je přerušována červenými, žlutými a zelenými akcenty. Barevná paleta je velmi rozmanitá a přitom je složena natolik harmonicky, že nelze než souhlasit s názorem Ambrogia Traverzariho²⁸⁵ z 15. stol., který prohlásil, že nikdy předtím neviděl tak vytříbenou a elegantní mozaiku („Musivum nusquam neque tenius, neque elegantius inspeximus.“).²⁸⁶

Na lunetě zadní stěny je vyobrazena postava představující sv. Vavřince²⁸⁷, který nese na pravém rameni dlouhý kříž, zatímco v levé ruce drží otevřenou knihu s nápisem pravděpodobně v hebrejštině. Tato postava kráčí do centra kompozice, kde je zobrazena jakási mřížka v plameni (rošt, jako nástroj jeho

²⁸³ Tamtéž, str. 13.

²⁸⁴ Tamtéž, str. 13.

²⁸⁵ Ambrogio Traversari nebo také Ambrogio Camaldolese (1386 – 1439) byl italský kněz, teolog a humanista, katolická církev jej uctívá jako blahoslaveného.

²⁸⁶ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 13.

²⁸⁷ Sv. Vavřinec, lat. Laurentius (230 n. l. – 258 n. l.) byl římský diákon, který byl umčen při pronásledování křesťanů římským císařem Valeriánem.

umučení).²⁸⁸ Zleva je vidět otevřenou dvoudveřovou skříňku, rozdělenou dvěma poličkami, na nichž stojí dvě knihy. Na nich je možné přečíst latinskými písmeny napsaná jména čtyř evangelistů, z čehož vyplývá, že tyto knihy jsou čtyři evangelia.²⁸⁹ Mozaika, která se rozprostírá jako koberec ve valené klenbě křídla, v němž se nachází luneta, má pouze dekorativní význam. Na temně modrém pozadí je umístěn nekonečný počet kruhů, hvězd a květin. Stejný motiv nacházíme ve valené klenbě jiného křídla. Avšak zde, v rozdělení rozličných kompozičních elementů, nacházíme mírnější, uklidňující povahu. V celém antickém umění Západu není dekorativní motiv podobný tomuto. Srovnatelně příbuzné ornamenty bylo kdysi možné spatřit na koptském materiálu ze 6. nebo 7. století v egyptském oddělení Berlínského státního muzea, na materiálu, který však byl před několika lety zničen požárem.²⁹⁰

Nevelká, polokulovitá kopule vyvyšující se nad místem průsečíku podélné a příčné lodi je oživena září osmi set zlatých hvězd, kroužících kolem latinského kříže ve tvaru zužujících se kruhů. Také tyto hvězdy vystupují na indigově modrém pozadí, které zobrazuje noční oblohu; zdá se, že z nich vychází záře, která ani tak nepřipomíná hru světelných reflexů, ale spíše vlastní světelnou sílu samotných hvězd.²⁹¹ Dále dole, vedle čtyř pilířů nesoucích kopuli, lze spatřit nad překrásnými různobarevnými zpeřenými oblaky, pozlacené symboly čtyř evangelistů, tj. lva (Marek), orla (Jan), býka (Lukáš) a anděla (Matouš).²⁹² Velký význam má ve výšce probleskující

²⁸⁸ FABRI, Maria Pia. *I mosaici di Ravenna. La magnificenza del periodo più fulgido dell'impero Bizantino racchiusa nello splendore delle decorazioni d'oro e di porpora*. Forlì: CartaCanta, 2010, str. 18.

²⁸⁹ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 14.

²⁹⁰ Tamtéž, str. 14.

²⁹¹ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 14.

²⁹² Tamtéž, str. 16. Srov. FABRI, Maria Pia. *I mosaici di Ravenna. La magnificenza del periodo più fulgido dell'impero Bizantino racchiusa nello*

kříž, jehož dlouhý konec směřuje na východ a nikoliv dolů podle osy stavby. To je vysvětlováno tím, že v minulosti byly u církevních staveb apsidy orientovány na Východ. Avšak v tomto případě z důvodu vestavby modlitebny do křížového půdorysu chrámu, nebylo možné zvolit pro stavbu orientaci předepsanou liturgií, proto autor mozaiky uvažoval o částečném opravení chyby a v důsledku toho dal kříži, který se tyčí v centru hvězdami poseté klenby, předepsaný směr.²⁹³ Vysoký buben, na kterém leží kopule, má čtyři velké lunety, v jejichž středu se otevírá obdélníkové okno. Autor mozaiky se v tomto případě musel přizpůsobit konstrukci, a proto po stranách každé z nich postavil mužské postavy. Je jich celkem osm a všechny jsou oděny do tuniky a do plášťů ozdobených písmeny. Některé z postav mají vousy, jiné ne, avšak všechny včetně těch mladistvě vyhlížejících mají důstojné a slavnostní držení těla. Zdá se, že tyto postavy svojí roztaženou nebo nahoru vztyčenou pravou rukou vykonávají gesto „acclamatio“²⁹⁴, které severní směr spojuje s křížem kopule. Nad jejich hlavami visí obrovské baldachýny ve tvaru mušle, motiv pokračující vzhůru v ornamentu zvířat a trojité perlové girlandy. Tyto postavy pravděpodobně představují apoštoly, neboť jeden z nich, zobrazený na východní straně, je nepochybně sv. Petr, jak je zřejmé podle klíče, který drží v levé ruce a který je výhradním atributem vůdce apoštolů. Naproti němu stojí sv. Pavel, o čemž svědčí jak vysoké holé čelo, tak také špičatý plnovous, které jsou ikonografickým znakem apoštola pohanů.²⁹⁵ Jména druhých nelze s určitostí potvrdit, protože nemají osobitý výraz, který je odlišuje ve všech ostatních zobrazeních. Je však třeba si povšimnout toho, že každá

splendore delle decorazioni d'oro e di porpora. Forlì: CartaCanta, 2010, str. 17.

²⁹³ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 16.

²⁹⁴ Acclamatio – veřejný projev souhlasu či pochvaly, ale i nesouhlasu či nelibosti.

²⁹⁵ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 17.

postava má dokonale specifický, pouze pro ni charakteristický vzhled. Skutečnost, že v lunetách bubnu je zobrazeno osm apoštolů, je dána výhradně zákonitostí symetrie, která dominuje celé modlitebně a která neumožnila autorům postavit tři postavy do každé lunety.²⁹⁶ Jestliže by po stranách oken postavili postavy zleva dvě a zprava jednu (nebo naopak), stejně by byla narušena harmonie kompozice. Zřejmě z toho důvodu ostatní čtyři apoštolové byli přemístěni pod cylindrickou klenbu bočního křídla do středu akantových ohybů. Se svými bílými, šedými a modrými oděvy apoštolové vynikají v lunetách na indigově modrém pozadí a vyvolávají dojem přízraků. Pouze žlutozelené osvětlení pozadí shora dolů dodává oněm postavám svým způsobem zvýrazňující povrch a dojem prostorové hloubky.²⁹⁷ Mezi apoštoly jsou umístěny nevelké nádržky, na jejichž okraji nebo v jejichž blízkosti sedí holubice. Jsou to dekorativní motivy, které však současně mají alegorický význam. Holubice jsou symbolem duše a voda připodobňuje osvěžení a spásu.²⁹⁸

Obě lunety, které jsou na východní a západní straně, mají téměř stejnou kompozici. Zde jsou zobrazeni dva žíznící jeleni, kteří se snaží přijít k jezírku mezi trávou a květinami přes skutečný labyrint akantových oblaků.²⁹⁹ Zvláště působivá je kompozice lunety nad vchodem. Uprostřed kouzelné a rozmanité krajiny, kterou tvoří skály, stromy, louky a keře na pozadí nebe, oživeného lazurovými odstíny, je zobrazena vesnická scéna. Uprostřed této krajiny stojí postava Dobrého Pastýře (symbol Krista), kterého antičtí mistři často zobrazovali v katakombách. Avšak v té době na podzemních kresbách byl Dobrý Pastýř téměř vždy zobrazován jako skutečný rolník, tj. v krátkém oděvu a s pastýřskou holí. Naproti tomu

²⁹⁶ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 17.

²⁹⁷ Tamtéž, str. 17.

²⁹⁸ Tamtéž, str. 17.

²⁹⁹ Tamtéž, str. 17.

zde je zobrazen ve zlaté tunice, přes kterou má oděn purpurový plášť a v levé ruce drží vysoký kříž. Kromě toho je kolem jeho hlavy velká svatozář, zjevný atribut jeho božství. Z jeho mladistvého vzhledu, orámovaného na ramena spadajícími pramínky vlasů, vytryskává zdvořilost a veselá laskavost. Po jeho stranách stojí ve tvaru kříže dvě skupiny ovcí, které obracejí hlavy k mystickému pastýři. Právě on, orámovaný širokou duhou, vytváří bezprostřední figurální střed scény. A to nejen proto, že se nachází v samotném středu lunety, ale také proto, že k sobě přitahuje základní linie všech částí kompozice.³⁰⁰

To, co vyvolává nejsilnější dojem v této nevelké kapli, jsou obklady z mozaiky v jemných barevných odstínech, kterými je vyzdobena celá kaple a které v návštěvníkovi vyvolávají údiv a obdiv. Umělci, kteří tuto svatyni zdobili, pocházeli z Afriky, Konstantinopole, Sýrie a Říma a nepochybně si vypůjčili mnohé elementy umění, které byly rozšířeny po smrti Alexandra Velikého na Blízkém Východě a v oblastech uchvácených Římem. Proto nesporně mají vztah k helénistické římské škole a nelze vyloučit, že sem byli pozváni z Milána poté, co císařský dvůr přesídlil do Ravenny.³⁰¹ Obrazy vytvořené mozaikovými cykly v mauzoleu jsou díky své perspektivě, plastičnosti těl a přítomnosti přírodních prvků, považovány za pozdně římské umění s dotekem helénismu, ale nádhera barev a teologický koncept, který je základem, představují místo, kde se setkává kultura byzantského Východu a klasická kultura Západu, protože nové křesťanské náboženství dosud nevyvinulo svůj vlastní styl a vyjadřuje se designovými prvky převzatými z řecko-římského umění.³⁰²

³⁰⁰ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 19.

³⁰¹ Tamtéž, str. 19.

³⁰² FABBRI, Maria Pia. *I mosaici di Ravenna. La magnificenza del periodo più fulgido dell'impero Bizantino racchiusa nello splendore delle decorazioni d'oro e di porpora*. Forlì: CartaCanta, 2010, str. 18.

5.4 Ariánské baptisterium

Baptisterium stojí vedle přední strany ariánského chrámu (dnes kostel Svatého Ducha). Původně je postavené 2,25 metru pod současnou úrovní, ale i u této památky nepevný ravennský terén způsobil její pokles, v důsledku čehož se nedochovala štuková výzdoba. Budovu přikázal Theodorik vybudovat v posledním desetiletí 5. století.³⁰³ Stejně jako Baptisterium katolického chrámu, má i tato stavba tvar osmiúhelníku. Také zde se na každé straně nachází apsida (půlkruhové zakončení kněžiště). Stavba byla původně ze sedmi stran obehnána obloukovou galerií, o jejíž velikosti částečně vypovídá oplocení.³⁰⁴

Na počátku druhé poloviny 6. stol. n. l., kdy Justinián předal baptisterium do vlastnictví katolíků, toto pozbylo svou funkci a bylo přebudováno na chrám, který dostal jméno Santa Mariam v Cosmedinu.³⁰⁵

Mozaika na kopuli, která je v tomto případě vybudována z cihel, má motivy katolického baptisteria. Avšak je velice zjednodušená, protože zde je střední medailon ovinut pouze jedním kruhem a nikoliv dvěma. Na nejvyšším středním disku je zobrazeno pokřtění Ježíše Krista. Spasitel stojí po pás ve vodě Jordánu. Jan Křtitel, který stojí po jeho levé straně, mu klade ruku na hlavu a provádí křest. Vedle nádoby, ze které teče voda z Jordánu, sedí přísný starý muž, který ztělesňuje řeku Jordán. Dva atributy jej představují jako vodní pohanské božstvo. Je to koruna z krabích klepet a žezlo z rákosy.³⁰⁶

Na obrazu kolem scény křtu se objevuje procesí apoštolů, kteří vedeni sv. Petrem a sv. Pavlem se z obou stran přibližují k trůnu. Trůn, nad kterým se tyčí kříž, zobrazuje symbol moci Krista. Všichni apoštolové, kteří jsou od sebe odděleni

³⁰³ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 52.

³⁰⁴ Tamtéž, str. 52.

³⁰⁵ Tamtéž, str. 52.

³⁰⁶ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 52.

palmami a ostře se vydělují na abstraktním zlatém pozadí, nesou ve svých rukou drahocennými kameny vykládanou korunu. Výjimku tvoří jen sv. Petr a sv. Pavel, kteří místo koruny drží klíče a svitek s písmeny.³⁰⁷

Na této mozaice je možné odlišit dvě stylové fáze. Do první, strohé, patří střední medailon, trůn a zobrazení sv. Petra i sv. Pavla a také apoštola, který je za Pavlem. Ale ostatní apoštoly můžeme přiřadit do druhé fáze stylu. Poněkud později, než předcházející, je tato fáze charakteristická měkčím a vybledlým koloritem.³⁰⁸

5.5 Arcibiskupská kaple San Andreas

Do Arcibiskupské kaple sv. Ondřeje je možné přijít jen přes sály Arcidiecézního muzea. Kaple byla postavena jako soukromá modlitebna biskupem jménem Petr. Jak se zcela nedávno potvrdilo, nebyl jím Petr I. (429-451) ani Petr III. (570-578), ale nejpravděpodobnější je, že to byl Petr II. Ten byl biskupem v letech 494 až 519 n. l., tedy přesně v době vlády Theodorika.³⁰⁹

Před modlitebnou se nachází obdélníkový vestibul, na jehož podélných stěnách stojí dvacet latinských hexametrů. Pravda, jsou jen nakreslené a imitují mozaikový styl, avšak po původní mozaice jsou zde ještě dochovány stopy. Hexametry známe díky kopii, kterou vyrobil v 9. stol. n. l. historik Andreas Agnellus.³¹⁰ Zvláště pozoruhodný je první hexametr, který chválí světlo vyzařované mozaikami: „Aut lux hic nata est aut capta hic libera regnat.“³¹¹

³⁰⁷ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 52.

³⁰⁸ Tamtéž, str. 52.

³⁰⁹ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. I suoi mosaici e i suoi monumenti*. Ravenna: A. Longo Editore, 2010, str. 123.

³¹⁰ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. I suoi mosaici e i suoi monumenti*. Ravenna: A. Longo Editore, 2010, str. 123.

³¹¹ Buď se zde světlo narodilo, nebo bylo zajato, tady svobodně vládne.

Nad dveřmi vestibulu je zobrazen Vítězný Kristus. Dolní část jeho těla je rekonstruovaná v souladu s originálem. Kolem hlavy má křížovou aureolu. Kristus je vyobrazen čelně a ve výzbroji válečníka. Objevuje v tom okamžiku, kdy svýma nohama šlape na šíji lva a hada (symboly zla). V pravé ruce drží dlouhý kříž, který mu leží na rameni. Levou rukou ukazuje na otevřenou knihu, na jejíchž stránkách jsou vidět slova, která pronáší: „Ego sum via, veritas et vita.“³¹²

Sama modlitebna má křížový půdorys zakončený nevelkou apsidou. V nice apsidy nyní vyzdobené moderní temperovou kresbou je vidět hvězdné nebe, z něhož vystupuje velký kříž.³¹³

Křížová klenba má zlaté pozadí. Na jejím nejvyšším místě se nachází medailon s propletenými řeckými písmeny I (iota) a X (chi) – iniciály jména Ježíše Krista. Čtyři andělé, kteří stojí podél žeber klenby, drží klenbu svýma vysoko zdviženými rukama. Mezi anděly se z pestrých obláčků tvoří čtyři symboly evangelistů – orel (sv. Jan), anděl (sv. Matouš), býk (sv. Lukáš) a lev (sv. Marek).³¹⁴

Na vnitřním povrchu dolních východních a západních oblouků jsou po obou stranách Krista vyobrazeny portréty apoštolů, orámované kruhovými medailony. Avšak na severním a jižním vnitřním povrchu jsou vidět částečně rekonstruovaná zobrazení šesti svatých mužů a šesti svatých žen oblečených do bílého roucha a ozdobených drahými kameny.³¹⁵

5.6 Basilika Sant' Apollinare Nuovo

Bazilika, která bývala kdysi součástí Theodorichova paláce, byla postavena kolem r. 520 n. l. a byla určena pro ariánské křesťany. Původně byla zasvěcena Spasiteli, ale po r. 561 n.

³¹² Já jsem cesta, pravda a život.

³¹³ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. I suoi mosaici e i suoi monumenti*. Ravenna: A. Longo Editore, 2010, str. 125.

³¹⁴ Tamtéž, str. 128.

³¹⁵ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. I suoi mosaici e i suoi monumenti*. Ravenna: A. Longo Editore, 2010, str. 128.

1. při perzekuci ariánů byla katolíky nově vysvěcena a věnována sv. Martinovi, biskupovi z Tours.³¹⁶ V polovině 9. stol. sem byly z baziliky Sant'Apollinare in Classe přemístěny ostatky ravennského biskupa Apollinaria, díky čemuž památka získala svůj současný název.³¹⁷ Výstavba chrámu započala kolem r. 505 n. l. a její architektura nese prvky baroka. Půdorys stavby odpovídá ještě typu latinské baziliky se třemi loděmi oddělenými řadami sloupů. Střední loď má dřevěný strop, zatímco postranní lodě jsou zaklenuté. Hlavice sloupů mezi loděmi zdobí ostré akantové listy, které se naprosto odlišují od klasických hlavic v římských bazilikách. Hlavice oddělují od archivoly (druh zvlněné klenby) články ve tvaru komolého jehlanu (náběžníky), které v byzantské architektuře nahrazují architráv (násloupí).³¹⁸

Mozaiky, kterými je bazilika vyzdobena, představují přechodný stupeň mezi starokřesťanským a byzantským uměním. Je na nich možné shlédnout dnes již neexistující Theodorichův palác, který kontrastuje se vznešenou elegancí světců kráčejících směrem k apsidě. Na protější stěně je vyobrazen průvod světic, které stejně jako světcí, kráčí k apsidě.³¹⁹

Mozaiky nad arkádami v hlavní lodi jsou nejkrásnějším příkladem nového umění, které přišlo z Východu. Ze středu kostela je možné sledovat průvod postav. Na jedné straně světcí a mučedníci v čele se sv. Martinem kráčí ke Spasiteli, na druhé straně mučednice, které kráčí za trojicí andělů a Třemi králi směrem k Madoně s dítětem v náručí. Tři králové, kteří přicházejí s dary k narozenému Kristu, jsou vedeni hvězdou a vítáni anděly. Řízy světců i světic mají

³¹⁶ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. I suoi mosaici e i suoi monumenti*. Ravenna: A. Longo Editore, 2010, str. 78.

³¹⁷ Tamtéž, str. 78.

³¹⁸ PIOJAN, José. *Dějiny umění*. Praha: Odeon, 1978, str. 86.

³¹⁹ Tamtéž, str. 85.

byzantský ráz. Přes četné restaurace si tyto mozaiky zachovaly svěžest a je zřejmé, že je vytvořili východní umělci.³²⁰

5.7 Theodorichovo mauzoleum

Se svojí majestátností a robustností tyčí se Mauzoleum Theodorika osamoceně uprostřed hustého kruhu tmavých cypřišů v kilometrové vzdálenosti od centra města, v té lokalitě, která byla využívána jako pohřebiště Gótů. Toto je možno usoudit z vykopávek, které byly provedeny v minulém století.³²¹ Jeden spisovatel, který žil po smrti Theodorika, známý pod jménem Anonymus Valesianus³²², nás informuje o tom, že král Gótů „si ještě během svého života postavil pomník z otesaných kvádrů a k jeho dokončení přikázal najít obrovský kámen.“³²³ Ve svém výsledku je toto impozantní mauzoleum vystavěno z velkých kvádrů istrijského kamene, které jsou dokonale opracované a vzájemně přesně spojené. Mauzoleum bylo tedy postaveno kolem r. 520 n. l. jako hrobka Theodoricha Velikého a na první pohled se díky tomu, že není postaveno z cihel, od ostatních staveb v Ravenně odlišuje. Je to také jediná ravennská raně křesťanská památka ze seznamu UNESCO, jejíž výjimečnost se nezakládá na mozaikové výzdobě.

Mauzoleum má dvě podlaží. Ve spodním, desetistranném podlaží, každá strana končí širokým, hlubokým výklenkem, nad kterým se tyčí oblouk ze spojených kamenných kvádrů. Ve výklenku na západní straně se otevírají dveře vedoucí dovnitř, kde se nachází místnost ve tvaru kříže, uzavřená křížovou klenbou, osvětlená šesti nevelkými okny. Vnitřní povrch oken umožňuje určit skutečnou tloušťku nosných zdí. Úhly jsou tvořeny kamennými kvádry, které byly do požadovaného tvaru vytesány.³²⁴

³²⁰ PIOJAN, José. *Dějiny umění*. Praha: Odeon, 1978, str. 87.

³²¹ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 121.

³²² Anonymní kronikář, který nám zanechal živý portrét Theodoricha.

³²³ Tamtéž, str. 121.

³²⁴ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 122.

Toto mistrné opracování kvádrů prozrazuje účast římských stavitelů.

Horní, znatelně užší podlaží, je rovněž desetistranné. Zato vnitřní místnost má tvar kruhu. Na každé vnější straně, s výjimkou té, v níž se nacházejí vstupní dveře, lze pozorovat pozůstatky po dvou obdélníkových slepých výklencích, pokrytých klenbou dvou reliéfních lunet. Nad nimi pokračuje kruhová stavba, na jejíž vnější straně je viditelná freska. Na tomto kruhu je posazena mohutná střecha, kterou tvoří monolit z istrijského vápence o průměru jedenácti metrů a o výšce téměř tří metrů. Bylo vypočteno, že jeho váha činí přibližně 230 tun.³²⁵

Po celé délce vnějšího okraje tohoto obrovského monolitu je vydlabáno dvanáct úchytů, které jsou od sebe stejně vzdáleny. Panuje všeobecný názor, že se přes otvory úchytů provlékaly provazy za účelem usnadnění zvedání, zřejmě s využitím šikmé plochy.³²⁶

Uprostřed horní místnosti stojí červená porfyrová vana, která měla ochraňovat ostatky ostrogótského krále. Ty však byly z mauzolea odstraněny za vlády císaře Justiniána a mauzoleum bylo v 461 n. l. přeměněno na ortodoxní modlitebnu. Z této horní místnosti je možné zpozorovat, že klenba uvnitř velkého monolitu má na jedné straně prasklinu, která dosahuje téměř až k vrcholu. Je velice pravděpodobné, že prasklina vznikla při stavebních pracích. Legenda však její vznik připisuje úderu blesku v den, kdy se zde Theodorich, kterému byla předpovězena smrt bleskem, ukryl před strašnou bouřkou. Blesk, který prorazil obrovský monolit, zasáhl ariánského krále Gótů a spálil jej na popel.³²⁷

³²⁵ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. I suoi mosaici e i suoi monumenti*. Ravenna: A. Longo Editore, 2010, str. 122.

³²⁶ Tamtéž, str. 122.

³²⁷ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, str. 123.

5.8 Bazilika San Vitale

Ravennský historik Andreas Agnellus, který žil v polovině 9. stol., označil tuto baziliku za stavbu, která nemá v Itálii obdoby.³²⁸ Stavba baziliky byla iniciována v r. 526 n. l. biskupem Ecclesiem³²⁹ a za velké finanční podpory bohatého byzantského finančníka a stavebníka Giuliana Argentariho byla dokončena kolem r. 547 n. l. Není vyloučeno, že Argentari byl k financování výstavby baziliky tajně pověřen císařem Justinianem, který mu svěřil toto diplomatické poslání za účelem přípravy města k byzantskému dobytí.³³⁰

Baziliku slavnostně vysvětil v r. 548 n. l. arcibiskup Maximianus³³¹, který byl horlivým propagátorem císařovy církevní politiky.³³² Jak Ecclesius, tak i Maximianus a Argentari jsou vyobrazení na zdejších mozaikách, stejně jako křesťanský mučedník sv. Vital, jemuž byla bazilika zasvěcena.

Chrám je posledním dílem byzantských exarchů v Ravenně. Zachoval se v původním stavu, až na mozaikovou výzdobu, která zůstala zčásti nedokončena a zčásti byla zničena za renesance.³³³ Půdorysné uspořádání kostela dodržuje byzantský princip, který řadil všechny složky kolem velké ústřední kupole spočívající na pilířích a sloupech. Konstrukci kupole tvoří hrdla amfor spojená silnými vrstvami cementu. To činí kupoli velmi lehkou, takže ji unese slabá zeď. Ochoz obklopující centrální prostor je zaklenut soustavou kleneb s nepravidelnými proniky.³³⁴ Z mozaiky, která se zachovala neporušená pouze v apsidě, můžeme usuzovat na nesmírné bohatství chrámové výzdoby a velké portrétní umění tehdejších

³²⁸ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. I suoi mosaici e i suoi monumenti*. Ravenna: A. Longo Editore, 2010, str. 14.

³²⁹ Ecclesius (... - 532 n. l.) - ravennský biskup v letech 522 až 523 n. l.

³³⁰ Tamtéž, str. 19.

³³¹ Maximianus (498 n. l. - 556 n. l.) - v letech 546 - 556 ravennský arcibiskup ustanovený do funkce na přímý rozkaz císaře Justiniána, v roce 549 vysvětil také chrám San Apollinare in Classe.

³³² VAVŘÍNEK, Vladimír a BALCÁREK, Petr. *Encyklopedie Byzance*. Praha: Libri, 2011, str. 415.

³³³ PIOJAN, José. *Dějiny umění*. Praha: Odeon, 1978, str. 90.

³³⁴ Tamtéž, str. 90.

tvůrců. Náستropní dekorace sestává ze stromů, květin a zvířat na zlatém pozadí s medailony, kde jsou vyobrazeny podoby proroků a apoštolů. Mozaiková suporta tvoří vlys s postavami historických osobností. Na jedné straně císař Justinián, jehož tvář prozrazuje starostlivou a úzkostlivou povahu. Justinián v doprovodu biskupa Maximiána, dvorských hodnostářů, kněží a vojevůdců přináší chléb k eucharistii. Na protějším vlysu obětuje jeho choť, císařovna Theodora, pokrytá šperky, víno v nádherném kalichu, obklopena dvorními dámami a kleštěnci v slavnostních úborech. Na výjevu jsou rovněž vyobrazeny čalouny, fontána a stavby v pozadí. Obě tyto mozaiky zachycují všechnu skvělost byzantského dvora a císařské nádhery a tvoří protiklad prostoty sousedních scén symbolizujících eucharistii.³³⁵

Na ostatních mozaikách v bazilice si lze povšimnout pronikání syrských námětů, např. skalisek v krajině. Obraz v apsidě oslavuje ortodoxní nauku o dvojí podstatě Krista-Immanuela.³³⁶ Kristus, který sedí na modré světové kouli nad rájem, je zde vyobrazen jako mladý, bezvousý muž, jak jej známe z katakomb.³³⁷

5.9 Bazilika Sant' Apollinare in Classe

Bazilika sv. Apolináře byla zbudovaná v letech 534 až 549 n. l. v místě někdejšího, dnes již neexistujícího, přístavu Classe, vzdáleného asi čtyři kilometry od centra města. Bazilika, jejíž vybudování financoval bohatý mecenáš umění Giuliano Argentari, patří mezi nejkrásnější ravenenské památky. Vysvětil ji v r. 549 n. l. arcibiskup Maximian a věnoval ji sv. Apolináři, prvnímu ravenenskému biskupovi.³³⁸ Chrám je

³³⁵ PIOJAN, José. *Dějiny umění*. Praha: Odeon, 1978, str. 90.

³³⁶ ŠABOUK, Sáva a kol. *Encyklopedie světového malířství*. Praha: Academia, 1975, str. 332.

³³⁷ PIOJAN, José. *Dějiny umění*. Praha: Odeon, 1978, str. 92.

³³⁸ BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. I suoi mosaici e i suoi monumenti*. Ravenna: A. Longo Editore, 2010, str. 140.

trojlodní a sloupy oddělují hlavní loď od postranních a velmi připomínají sloupy v bazilice Sant'Apollinare Nuovo. Stěny nad arkádami byly kdysi zdobeny podobiznami ravennských biskupů. Z výzdoby se ale zachovaly jen mozaiky v apsidě, kde raně křesťanská symbolika došla výrazu. Velký kříž uprostřed zelené plochy představuje Krista, k němuž se blíží ovečky vedené sv. Apolinářem. Dvanáct oveček představuje apoštoly.³³⁹ Mezi okny válcové apsidy jsou vyobrazení ravenští biskupové a nahoře štít s Kristovým poprsím a čtyřmi apokalyptickými symboly Evangelistů. Rozkvetlá louka, na které sv. Apolinář stojí, připomíná vyobrazenou travou, květinami, keři a ptáky půvabnou a klidnou krajinu s piniovými háji, která i dnes stavbu obklopuje.

Na ostění triumfálního oblouku je vyobrazený sv. Michael spolu s dalším archandělem. Na stěnách apsidy jsou portréty ravennských biskupů. Na tváři biskupa Orsa je vidět výraz plný napětí. Pro obě mozaiky je typický ryze byzantský postoj a bohatá barevnost.³⁴⁰

³³⁹ ŠABOUK, Sáva a kol. *Encyklopedie světového malířství*. Praha: Academia, 1975, str. 47.

³⁴⁰ Tamtéž, str. 89.

6. Závěr význam Ravenny

Ravenna je nejdokonalejším a také nejsnáze dosažitelným památníkem raně křesťanského umění. Osm ravennských památek naplnilo svou mimořádnou hodnotou, jedinečností, autenticitou a celistvostí požadavek pro zápis do Seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, do kterého jsou zapisovány památky s mimořádnými univerzálními hodnotami.

Ravennské mozaiky, sarkofágy a architektura představují most nejen mezi Východem a Západem, ale také most mezi starověkem a středověkem. Zdejší památky jsou po celém světě uznávány pro svou historickou a uměleckou hodnotu. Byly vytvořeny v období hlubokých společenských a kulturních změn, kdy na troskách antické římské říše a civilizace za přispění barbarských národů vznikala středověká křesťanská společnost a jsou tedy důležitým zdrojem k pochopení úlohy Ravenny v Itálii a v celém Středomoří.

Schopnost komunikovat prostřednictvím obrazů je jedním z nejvýznamnějších rysů naší civilizace. Dnes pomocí vysoce technických audiovizuálních médií prožíváme triumf obrazového světa. Vidíme, jak strhuje pozornost diváků i jakou má funkci v oblasti reklam, inzerce a propagandy. Obrazy vytvořené v mozaikách zůstaly dodnes tím, čím bývaly dříve, tj. účinnými nástroji komunikace s přesnou koncepcí a ideologií s širokou, dokonce i nigramotnou veřejností, takže zprostředkovávají sociální a kulturní funkci výjimečné důležitosti.

Ravenna stojí jako jasný a obdivuhodný příklad vizuálního média hojně využívaného v křesťanství vládnoucí třídou. Po přesunu funkce hlavního města západořímské říše z Milána do Ravenny v r. 402 n. l. se město ocitlo v mimořádném období své historie. Tato historická souvislost nám spolu s ravennskými památkami umožňuje zpětně nahlédnout do tehdejšího politického a náboženského smýšlení a jeho vývoje v různých časových etapách.

Obrazy „malované“ mozaikami odhalují historické, politické, kulturní a náboženské pozadí vztahů nejen mezi Ravennou a Konstantinopolí, ale také mezi křesťanským Východem a Západem a objasňují, jakou úlohu mostu mezi Východem a Západem Ravenna měla.

Seznam použité literatury

Prameny:

JORDANES. *Gótské dějiny. Římské dějiny*. Praha: Argo, 2012. 330 s. ISBN 978-80-257-0744-9.

Odborná literatura:

BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. Vyd. 2. Praha: Vyšehrad, 2007. 416 s. ISBN 978-80-7021-705-4.

BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. Arte e storia*. Ravenna: A. Longo Editore, 2000, 76 s. ISBN 978-88-8063-699-1.

BOVINI, Giuseppe. *Ravenna. I suoi mosaici e i suoi monumenti*. Ravenna: A. Longo Editore, 2010, 165 s.

COLLINS, Roger. *Evropa raného středověku 300-1000*. Praha: Vyšehrad, 2005, 479 s. ISBN 80-7021-660-3.

ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad, 2000, 280 s. ISBN 80-7021-386-8.

DELIYANNIS, Deborah Mauskopf. *Ravenna in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010. 444 s. ISBN 978-0-521-83672-2.

DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. 2.vyd. Praha: Vyšehrad, 2003, 413 s. ISBN 80-7021-409-0.

FABBRI, Maria Pia. *I mosaici di Ravenna. La magnificenza del periodo più fulgido dell'impero Bizantino racchiusa nello splendore delle decorazioni d'oro e di porpora*. Forlì: CartaCanta, 2010, 111 s. ISBN 978-88-96629-17-8.

HEATHER, Peter. *Gótové*. Praha: Lidové noviny, 2002, 408 s. ISBN 80-7106-199-9.

MASCANZONI, Leardo. *Ravenna. Una storia millenaria*. Firenze: Giunti Editore, 1990, 50 s. ISBN 88-09-76144-8

MRÁZ, Bohumír. *Dějiny výtvarné kultury*. 4. Vyd. Praha: Idea servis, 2002. 183 s. ISBN 80-85970-39-2

OSTROGORSKY, Georg. *Storia dell'impero bizantino*. Torino: Einaudi, 1968, 568 s. ISBN 88-06-13178-8.

PASOLINI, Pier Desiderio. *Ravenna e le sue grandi memorie*. Řím: E. Loescher & Company, 1912, 409 s.

PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Dalle origini all'anno Mille*. Ravenna: A. Longo Editore, 1986, 284 s.

PIERPAOLI, Mario. *Storia di Ravenna. Compendio da Ottone III a Napoleone I (1001-1805)*. Ravenna: A. Longo Editore, 2001, 182 s. ISBN 88-8063-304-X.

PENNI IACCO, Emanuela. *L'arianesimo nei mosaici di Ravenna*. Ravenna: A. Longo Editore, 2011, 76 s. ISBN 978-88-8063-699-1.

PIOJAN, José. *Dějiny umění*. Praha: Odeon, 1978, 333 s.

RANDI, Aldo. *Storia di Ravenna*. Ravenna: La Ravegnata, 1952, 255 s.

RAVEGNANI, Giorgio. *I Bizantini in Italia*. Bologna: Il Mulino, 2004, 240 s. ISBN 88-15-09690-6.

ŘÍČAN, Rudolf; MOLNÁR, Amedeo. *Dvanáct století církevních dějin*. 3. Vyd. Praha: Kalich, 1990. 415 s. ISBN 978-80-7017-064-9.

SIMONINI, Augusto. *Autocefalia ed Esarcato in Italia*. Ravenna: A. Longo Editore, 1969, 242 s.

TORRE, Augusto. *Ravenna. Storia di 3000 anni*. Ravenna: Girasole, 1967. 154 s.

ZÁSTĚROVÁ, Bohumila et al. *Dějiny Byzance*. Praha : Academia, 1992. 529 s. ISBN 80-200-0454-8.

Encyklopedie a slovníky:

BALEKA, Jan. *Výtvarné umění: výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia, 1997. 429 s. ISBN 80-200-0609-5.

HUYGHE, René, ed. *Encyklopedie umění středověku*. Praha: Odeon, 1969. 470 s., obr. Umění a lidstvo. Larousse. Světové dějiny; sv. 34.

ŠABOUK, Sáva a kol. *Encyklopedie světového malířství*. Praha: Academia, 1975. 374 s.

VAVŘÍNEK, Vladimír a BALCÁREK, Petr. *Encyklopedie Byzance*. Praha: Libri, 2011. 550 s. ISBN 978-80-7277-485-2.

Internetové zdroje:

HUTTON, Edward. *Ravenna a Study* [online]. New York: E.P. DUTTON & CO, 1913 [cit. 13.7.2013]. Dostupné z: <http://www.gutenberg.org/etext/12542>.

RESUMÉ

Ravenna jako setkání křesťanského východu a západu ve světle dochovaných památek

Irena Kapinusová

Tato bakalářská práce podává základní přehled o politických, historických a náboženských událostech během nejdůležitějších období v historii italského města Ravenny.

Práce je rozdělena do šesti kapitol. Jednotlivé kapitoly zahrnují historické a dobové pozadí a popis nejvýznamnějších uměleckých památek dané epochy.

První čtyři kapitoly popisují historii města od jeho počátků až do konce 19. stol.

Pátá kapitola je věnována osmi raně křesťanským památkám z 5. a 6. stol. n. l., které byly zapsány na seznam UNESCO. Závěrečná část práce obsahuje zhodnocení významu Ravenny. Cílem práce bylo ukázat ve světle dochovaných památek, jak významnou roli v historii Itálie a Evropy Ravenna sehrála.

Summary

Ravenna as Confluence of Christian Levant and Occident in the Light of Historic Landmarks

Irena Kapinusová

This bachelor thesis provides general knowledge of historical, political and religious events during the most important time in history Italian town Ravenna.

The thesis is divided into six chapters. Each chapter comprise historical and period background and description of the most significant historical sights these era.

First four chapters describe towns history from its foundation till the end of 19th century.

The fifth chapter devotes eight Early Christian sight from 5th and 6th centuries, that are registred on UNESCO World heritage sites.

The final part of the thesis consist of evaluation of Ravenna significatn.

The objection of the thesis was to show in the light of historical sights, how significant role in history of Italy and Europe Ravenna plays.

